

Tillnamnsskickets struktur och utveckling i Stubbans och Wärby 1815–1930

Märta Östberg
Pro gradu-avhandling
Nordiska språk
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
Höstterminen 2020

Tiivistelmä – Sammandrag – Abstract

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistiska fakulteten		Laitos – Institution – Department Finska, finskugriska och nordiska avdelningen	
Tekijä – Författare – Author Märta Östberg			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Tillnamnsskickets struktur och utveckling i Stubbans och Wärby 1815–1930			
Oppiaine – Läroämne – Subject nordiska språk			
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu-avhandling		Aika – Datum – Month and year november 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 60 s.
<p>Tiivistelmä – Sammandrag – Abstract</p> <p>Syftet med avhandlingen är att beskriva det officiella tillnamnsskickets struktur och utveckling från 1815 till 1930 i mellannyländsk allmogemiljö. Geografiskt avgränsas avhandlingen till byarna Stubbans och Wärby i södra Kyrkslätt. Som huvudkällor har använts mantalslängderna för 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930. Det totala antalet namn i materialet är 89, medan antalet olika namn är 54. I namnmaterialet finns en varierande grupp av landsbygdens folk, till exempel bönder, torpare, lanthandlare, sömmerskor, drängar och inhysingar</p> <p>Vid en indelning av namnen i olika kategorier enligt deras primära syftning delas tillnamnen i två huvudkategorier: primära tillnamn och sekundära tillnamn. Med primära tillnamn avses tillnamn som från början givits eller tagits för att identifiera en person – speciella tillnamn och patronymikon. Med sekundära tillnamn avses namn som först varit ortnamn och först senare övergått till att beteckna en person, till exempel hemmansnamn. Denna typs namn kallas i denna undersökning endast ortnamn. 1815-1930 finns i Stubbans och Wärby 6 patronymikon, 45 speciella tillnamn och 3 ortnamn. I mantalslängden för 1840 kommer det in egentliga tillnamn. Under alla undersökta perioder, förutom 1815, utgör de speciella tillnamnen över 80 % av samtliga namn. Både patronymikonen och ortnamnen är ovanliga.</p> <p>I materialet finns sju olika namnkomplex, det vill säga olika typs namn eller följd av namn med vilka personer identifieras. Trots att yrkesbeteckningar och titlar som står före eller efter namnkomplexen inte inkluderas i själva namnkomplexen har de varit till stor nytta då social variation har undersökts i förhållande till namnkomplexen. Från och med 1870 antecknas de flesta med förnamn + speciella tillnamn och denna grupp växer och dominerar sedan från år till år.</p> <p>Vad gäller den sociala variationen framgår det av materialet att från och med 1870 verkar inte samhällelig ställning eller civilstånd ha någon betydelse vad gäller namnkomplexen för män och ogifta kvinnor samt änkor. De flesta antecknas med förnamn + speciella tillnamn. Alla hustrur, och från och med 1900 också äldre barn, både flickor och pojkar, antecknas med bara förnamn i samband med hushållens huvudmän.</p> <p>Typologiskt indelas namnen i enledade, tvåledade och avledda tillnamn. I materialet finns 6 enledade, 33 tvåledade och 9 avledda tillnamn. De tvåledade speciella tillnamnen är i flertal under alla tidsperioder. Detta antas bero på att det finns så många möjligheter att bilda tvåledade speciella tillnamn samt att det säkerligen har att göra med mode.</p> <p>Under alla tidsperioder är det både besuttna och obesuttna som har tvåledade speciella tillnamn och avledda speciella tillnamn. Däremot bärs alla de enledade tillnamnen av obesuttna kvinnor.</p> <p>Vad gäller både namnkomplexen och den typologiska indelningen av speciella tillnamn är det inte stor skillnad på tillnamnen vare sig det är frågan om personer som är självägande bönder, torpare eller andra som bor och arbetar i byarna. Men trots att tillnamnsskicket är rätt jämnt visar studier i folklivet i Kyrkslätt att samhället under den här tiden är långt ifrån jämnt.</p> <p>I materialet finns 33 olika tvåledade speciella tillnamn med 12 olika efterleder, varav cirka 50 % är bildade med efterlederna <i>-ström</i>, <i>-berg</i> och <i>-man</i>.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords tillnamn, Mellannyländ, Stubbans, Wärby			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited e-thesis			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Innehåll

1	INLEDNING.....	1
1.1	Bakgrund, syfte och forskningsfrågor.....	1
1.2	Central terminologi.....	3
2	KORT BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSOMRÅDET.....	6
3	UPPKOMSTEN AV TILLNAMN.....	10
3.1	Uppkomsten av tillnamn på det svenska språkområdet.....	10
3.2	Uppkomsten av tillnamn på det finska språkområdet:.....	12
4	TIDIGARE FORSKNING.....	14
5	MATERIAL OCH METOD.....	21
5.1	Material.....	21
5.2	Metod.....	23
6	RESULTAT.....	25
6.1	Fördelning av tillnamnen.....	25
6.1.1	Fördelning av tillnamnen på olika kategorier.....	25
6.1.2	Fördelning av tillnamnen på olika kategorier under olika tider.....	27
6.2	Olika typer av namnkomplex i materialet.....	29
6.2.1	Avgränsning av begreppet namnkomplex.....	30
6.2.2	Stubbans och Wårby.....	30
6.3	Typologisk indelning.....	34
6.3.1	Indelning av namnen i tidigare studier.....	35
6.3.2	Stubbans och Wårby.....	36
6.4	De tvåledade speciella tillnamnens efterleder.....	39
6.4.1	Tvåledade tillnamns efterleder inom det svenska språkområdet.....	39
6.4.2	Stubbans och Wårby.....	40
7	SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION.....	43
	KÄLLOR.....	48

A. Arkiv	48
B. Litteratur	48
Bilaga 1. Tillnamn i Stubbans och Wårby.....	51

Tabeller

<i>Tabell 1: Befolkning och samhällsgrupper i Kyrkslätt 1899 (Rosberg & Fleege 1901:23).....</i>	<i>8</i>
<i>Tabell 2: Folkmängdens utveckling i Kyrkslätt 1810-1929 (Kyrkslätt hembygdsförening 1930:680) .....</i>	<i>9</i>
<i>Tabell 3: Kategoriseringsmodell för tillnamnen i Stubbans och Wärby.....</i>	<i>24</i>
<i>Tabell 4: De olika tillnamnskategorierna samt deras frekvens i Stubbans och Wärby 1815-1930.....</i>	<i>25</i>
<i>Tabell 5: De olika tillnamnens frekvens samt fördelning på de olika tillnamnskategorierna i Stubbans och Wärby 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930. ....</i>	<i>28</i>
<i>Tabell 6: Namnkomplexens utformning i mantalslängderna för Stubbans och Wärby 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930.....</i>	<i>31</i>
<i>Tabell 7: Den typologiska fördelningen av samtliga olika tillnamn i Stubbans och Wärby 1815-1930.....</i>	<i>36</i>
<i>Tabell 8: De speciella tillnamnens fördelning på de olika namnbildningstyperna under 1815,1840,1870, 1900 och 1930. ....</i>	<i>37</i>
<i>Tabell 9: Efterlederna hos de olika tvåledade speciella tillnamnen i Stubbans och Wärby 1815-1930.....</i>	<i>40</i>

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund, syfte och forskningsfrågor

Fram till slutet av 1980-talet hade inom svensk namnforskning tillnamnen bland allmogen varit ett ganska outforskat kapitel. Många hade skrivit om namnskicket i högre samhällsklasser, men hur tillnamnen uppkommit bland den till storleken dominerande samhällsklassen var inte intressant. Först 1987 skrev Olav Panelius uppsatsen *Uppkomsten av tillnamn bland allmogen i Borgå socken i Finland* och därpå följande år blev Marianne Blomqvist färdig med sin doktorsavhandling *Från tillnamn till släktnamn i österbottnisk allmogemiljö*. Efter detta har också några pro gradu-avhandlingar (Dahlberg 1988; Romberg 1990; Hallaskari 1995) skrivits om ämnet. Dessa behandlar tillnamn i västra och östra Nyland.

Nyland brukar dialektologiskt indelas i tre dialektområden: västra, mellersta och östra Nyland. Som ovan framgår har det forskats i allmogenamn både i västra och östra Nyland, medan Mellannyländ är obehandlat.

Syftet med min undersökning är att beskriva det officiella tillnamnsskickets struktur och utveckling i mellannyländsk allmogemiljö. Geografiskt avgränsar jag min undersökning till två byar i södra Kyrkslätt: Stubbans och Wärens/Wärby, som nuförtiden skrivs Värby. Denna avgränsning motiveras förutom med att dessa byars befolkning väl representerar den s.k. bondeklassen, med att jag själv är rätt förtrogen med detta område. Tidsmässigt avgränsar jag min undersökning till en period mellan 1815 och 1930. Det faktum att modern ortografi började användas vid tiden för undersökningens början är en av motiveringarna för detta val. För övrigt är det enligt tidigare forskning nu tillnamn börjar användas. Att undersökningen avslutas 1930 är inte av så stor betydelse för denna uppsats, men i framtiden vill jag gärna försöka kartlägga om lagen om släktnamn 1920, då alla måste ta ett släktnamn, förorsakat namnändringar i Kyrkslätt (se Blomqvist 1988:44).

Mina forskningsfrågor är följande:

1. Hur fördelar sig tillnamnen i Stubbans och Wärens på olika kategorier under olika perioder mellan 1815 och 1930?

2. Vilka typer av namnkomplex förekommer i Stubbans och Wärby 1815-1930? Kan eventuell social variation märkas i förhållande till namnkomplexen?
3. Hur indelas tillnamnen typologiskt i enledade, tvåledade och avledda tillnamn? Kan eventuell social variation märkas i förhållande till den typologiska indelningen?
4. Med hurudana efterleder konstrueras de tvåledade speciella tillnamnen i materialet?

Uppläggningsen av min uppsats baserar sig ganska långt på samma metod som Marianne Blomqvist använt i sin doktorsavhandling (Blomqvist 1988:21). Jag har lagt upp min undersökning på följande sätt: I kapitel 1 redogör jag för bakgrundsfaktorer för själva undersökningen och ger korta definitioner på de centrala begreppen. I kapitel 2 ges en kort beskrivning av undersökningsområdet. Beskrivningen är avsedd att fungera som bakgrund till mina observationer av den sociala variationen i förhållande till namnkomplexen och den typologiska indelningen. Kapitel 3 behandlar uppkomsten av tillnamn på det svenska och det finska språkområdet. I kapitel 4 redogörs för tidigare forskning. I kapitel 5 presenteras undersökningens material och den metod som används för indelningen av tillnamnen i olika kategorier utgående från namnens primära betydelse. I kapitel 6 presenteras resultaten av undersökningen: I 6.1 indelar jag alla tillnamn i materialet i olika tillnamns-kategorier enligt deras primära betydelse och visar sedan hur de fördelar sig på de olika kategorierna under olika tider. I avsnitt 6.2 behandlas namnkomplexens struktur dvs. med vilken typs namn eller följd av namn personerna identifieras. Jag redogör för de olika namnkomplexen i materialet samt fördelningen av dem under olika tider. Här görs ett försök på att undersöka den sociala dimensionen vad gäller namnkomplexen i materialet. I 6.3 behandlas namnens typologi. Tillnamnen fördelas i enledade, tvåledade och avledda namn, och de speciella tillnamnens fördelning under olika perioder studeras. Här görs också ett försök på att undersöka eventuell social variation vad gäller den typologiska indelningen av tillnamnen i materialet. I 6.4 studeras de tvåledade speciella tillnamnens efterleder. Avhandlingen avslutas med en sammanfattning och diskussion av resultaten i kapitel 7.

1.2 Central terminologi

I det följande presenterar jag kort de viktigaste begreppen i undersökningen. Alla dessa begrepp kommer att behandlas och förklaras mer noggrant senare i avhandlingen.

Då denna avhandling inte behandlar huruvida namnen går i arv eller inte använder jag genomgående termen *tillnamn*. Med tillnamn förstås ”namn som läggs till förnamnet oberoende av om de går i arv eller inte” (se Blomqvist 1988:23).

Traditionellt betecknar termen tillnamn dels släktnamn, dels individuellt binamn. Enligt Modéer betyder termen tillnamn just å ena sidan familjenamn eller efternamn, å andra binamn. Under medeltiden kunde dopnamn och binamn brukas för att identifiera personer, till exempel *Ödaedictus Tannae*: han med tanden. Binamnet är också ett namn som en person får vid sidan av det egentliga namnet. Det kan vara ett ökenamn, det vill säga ett förlöjligande namn, eller ett smeknamn, det vill säga ett positivt laddat namn. (Modéer 1967:8, 96, 119)

Enligt Blomqvist definieras termen *släktnamn* något olika av olika författare, men det som är gemensamt för alla är kravet att namnet ska gå i arv. Blomqvists egen definition är ”namn som ärvs åtminstone en generation eller mer eller mindre regelbundet bärs av syskon”. (Blomqvist 1988:22-23) I Finland är det sedan 1921 obligatoriskt att bära *släktnamn*. Därmed är alla tillnamn i mitt material från 1930 släktnamn. Jag väljer ändå att genom hela arbetet använda termen tillnamn.

I Finland var den officiella termen *släktnamn* ända fram till att en ny namnlag kom i kraft 1.1.2019. Nu har termen släktnamn ersatts med termen *efternamn*, som bättre beskriver dagens förhållanden, det vill säga ett namn som följer efter förnamnet. Detta var verkligen på tiden med tanke på att redan namnlagarna från 1985 och 1991 gav möjlighet till både släktnamn som gick i arv men också namn som inte gick i arv, utan bara var i personligt bruk. Här avses så kallade *dubbelnamn*, till exempel Östberg-Moshagen. Den första leden i namnet är makens/makans tidigare släktnamn och den senare familjens gemensamma släktnamn. Idag kan också dubbelnamn ges till barn och de kan också gå i arv. I Sverige ersattes termen släktnamn med termen *efternamn* redan i namnlagen från 1982. Enligt Blomqvist diskuterades ett termbyte också i Finland i samband med namnlagarna 1985 och 1991, men då valde man att behålla termen släktnamn. Då skrev Blomqvist 1993 att termen efternamn inte är okänd hos oss och att

den förekommer i någon mån i allmänspråket som synonym till släktnamn, men att den var vanligare förr. Hon förutsåg också att termen efternamn skulle uppleva en renässans enligt rikssvensk förebild. (Blomqvist 1993:13-14) Enligt mina egna observationer är det nuförtiden mycket vanligt att i allmänspråket använda termen *efternamn*.

Jag indelar tillnamnen enligt deras primära betydelse i *primära tillnamn* och *sekundära tillnamn*. Med primära tillnamn avses tillnamn som från början givits eller tagits för att identifiera en person. Med sekundära tillnamn avses namn som först varit ortnamn och först senare övergått till att beteckna en person (Blomqvist 1988:60).

De primära tillnamnen består av *speciella tillnamn* och *patronymikon*. Med *speciella tillnamn* avses i likhet med Blomqvist (1988:25) namn som primärt syftar på person och som inte är patronymikon. Enligt Blomqvist var det i österbottnisk allmogemiljö på 1700- och 1800-talet vanligt att allmogen i officiella sammanhang antecknades med patronymikon och/eller hemmansnamn och därmed är termen *speciella tillnamn* passlig för andra typs namn. Min undersökning kommer att visa att de namn som primärt syftar på personer är vanligast i Mellannyländ, men jag väljer trots det att använda samma term som Blomqvist.

Med *patronymikon* avses både egentliga farsnamn, dvs. att t.ex. en son vars far heter Johan får heta Johansson, och patronymikon som går i arv.

Alla sekundära tillnamn i mitt arbete kommer att kallas *ortnamn*. Med *ortnamn* avser jag namn som primärt syftar på hemman, gård eller lägenhet.

Med ortnamn i allmän betydelse avses ”namn på ort eller annan geografisk företeelse” (SO 2009).

Förutom termen *ortnamn*, som i detta arbete används som en samlande term på alla tillnamn som primärt syftar på hemman, gård eller lägenhet, används också termen *hemmansnamn* då vänsterställda hemmansnamn och olika namnkomplex behandlas. Med hemmansnamn avser jag i likhet med Blomqvist namn på de kamerala, numrerade gårdsenheterna i en by (Blomqvist 1988:25).

Med *namnkomplex* avser jag i likhet med Blomqvist (1988:28) det namn eller den följd av namn med vilka en person i enskilda fall identifieras. Det kan se ut på många olika sätt, till exempel: *Löfgren* (mtl 1840) eller *Währ Johan Öfverström* (mtl 1840).

I samband med namnkomplex talas om *appellativiska bestämningar*. Med *appellativ* avses substantiv som betecknar en hel grupp av varelser eller föremål med gemensamma egenskaper. I detta arbete är de appellativiska bestämningarna personernas civilstånd eller samhälleliga ställning, till exempel *hustru* och *spannmålstorpare*.

I min undersökning gör jag också ett försök på att studera eventuell social variation vad gäller tillnamnens struktur och utveckling. Med termen *socioonomastik* avses ”namnforskning med inriktning på relationen mellan namn och samhälle” (Nationalencyklopedin).

2 KORT BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSOMRÅDET

Kyrkslätt kommun gränsar i söder till Finska viken, i väster till Sjundeå kommun, i norr till Vichtis kommun och i öster till Esbo stad. Kommunens yta är 340 km².

Vid tiden för undersökningen var Kyrkslätt en typisk bondesocken. Kort före sekelskiftet 1900 var hemmansantalet i socknen nästan 200 och antalet jordägare omkring 170. De flesta gårdarna var medelstora med en odlad areal av 20-60 ha, ett par tiotal hade mindre än 20 ha och endast några egendomar nådde över 100 ha. Så av jordägarna i Kyrkslätt var bara ett ringa antal s.k. ståndspersoner. (Kyrkslätt hembygdsförening 1930:535)

Sigbritt Backman har i boken *Det gamla Kyrkslätt* skrivit en intressant beskrivning av hur befolkningen såg ut under den perioden som behandlas i detta arbete. På 1800-talet och långt in på 1900-talet var samhället i Kyrkslätt mycket enhetligt. Befolkningen levde i huvudsak av jordbruk och kunde grovt indelas i två grupper. Det var jordägarna och de obesuttna, det vill säga de som inte ägde jord.

Jordägarna representerade det högsta skiktet i samhället. De hade rösträtt i kommunen och fick delta i kommunalstämman. Genom styckningar av gårdar och försäljning av parceller ökade antalet jordägare i början av 1900-talet, men trots det utgjorde jordägarna en liten minoritet av befolkningen. Men nu steg särskilt antalet små självständiga lägenheter kraftigt. Då det år 1900 fanns åtta lägenheter med mindre än fem hektar odlad jord hade antalet år 1929 ökat till 589. Förutom de ovan nämnda orsakerna berodde det också på att det 1918 stiftades en lag som gav torparna och backstugusittarna rätt att inlösa den jord de arrenderade. (Backman & Ihrcke-Åberg 2003)

De obesuttnas andel ökade kraftigt under 1800-talet. Det var torpare, backstugusittare, hantverkare och lantarbetare. Backstugusittare var äldre personer som bodde, av nåd eller någon dylik orsak, i mindre hus som fanns på en annan persons mark (SO 2009). Tjänstefolket tog i allmänhet städsel, det vill säga anställning, för ett år i taget och flyttade därefter i hopp om att hitta en bättre arbetsplats. Många flyttade bara inom kommunen, men många flyttade också till grannsocknarna och i synnerhet till huvudstaden Helsingfors.

Backstugusittarna och torparna odlade jord som de arrenderade av jordägarna. Vanligen betalades arrendet för torpet eller backstugan i form av arbete på jordägarens gård. Det fanns 210 torp vid sekelskiftet 1900. Den tiden var det mycket diskussion om torparnas och backstugusittarnas rätt att eventuellt inlösa sina torp eller backstugor. Fram till 1902 hade de ofta endast muntliga arrendekontrakt som jordägarna kunde säga upp när de ville, men nu bestämdes att kontrakten skulle vara skriftliga. Och som ovan redan nämntes stiftades 1918 en lag som gav torparna och backstugusittarna rätt att inlösa sina torp. Torparna fick, förutom den jord de brukat, möjlighet att köpa högst 20 hektar skog. Backstugusittarna fick köpa högst två hektar jord. I Kyrkslätt inlöstes fram till 1928, 94 odlingslägenheter och 60 backstuguområden. (Backman & Ihrcke-Åberg 2003)

För att få en bättre insyn i hur befolkningen fördelade sig presenteras några tal på antal besuttna samt obesuttna i några samhällsgrupper: År 1899 då befolkningens mängden var cirka 6400 personer var antalet jordägare med familjemedlemmar 745. Antalet drängar, pigor och statdrängar med familjemedlemmar var 1942. Statdrängar var årsanställda lantarbetare som delvis avlönades in natura (SO 2009). Antalet inhysingar, det vill säga personer som gratis var inhysta hos någon (SO 2009), var 375. Antalet pensionärer, sytningshjon, änkor och fattighjon var 452. Sytningshjon var den äldre generationen på en gård som levde på sytning. Sytning är en viss rätt till försörjning under resten av livet, till dem som överlåter en (jord)egendom, rätt till nyttjande av bostad med mera. Detta kallas i Sverige för undantag, där det betraktas som en historisk företeelse, medan det i Finland ännu förekommer i modern lagstiftning (Reuter 2000). Förutom sytningshjon kan man också tala om till exempel sytningsman och sytningsänka. Fattighjon var personer som till exempel var intagna på fattighus eller försörjdes av en fattigrote bestående av bönder som turvis underhöll de fattiga (FO 2016). Antalet torpare var 974. Antalet hantverkare och näringsidkare var 932 (Backman & Ihrcke-Åberg 2003; Rosberg & Fleege 1900). En översikt över detta kan ses i tabell 1.

Tabell 1: Befolkning och samhällsgrupper i Kyrkslätt 1899 (Rosberg & Fleege 1901:23)

Befolkningsgrupp	Antal personer	Procent av folkmängden
Jordägare med familjemedlemmar	745	11,6
Arrendatorer med –”–	101	1,6
Drängar, pigor, statdrängar med –”–	1942	30,2
Arbetare och lösa	497	7,7
Inhysingar	375	5,8
Nybyggare	273	4,3
Torpare	974	15,1
Hantverkare och näringsidkare	932	14,5
Tjänstemän	44	0,7
Tjänstemän vid lots- och tullv.	96	1,5
Pensionärer, sytningshjon, änkor, fattighjon m.fl.	452	7,0

De två byarna som valts ut för den här avhandlingen ligger i södra Kyrkslätt. *Stubbans* har i alla tider utgjort endast två hemman: *Stubbans Storgård* och *Stubbans Lillgård* (Kyrkslätt hembygdsförening 1930:650). *Wärby* har också sedan urminnes tider bestått av två hemman, *Tyskas* och *Wärans*. By- och hemmansnamnens form varierar lite under olika tider. I mantalslängderna för 1815, 1840 och 1870 kallas byn *Wärans*, och 1900

och 1930 Wärby, som nuförtiden skrivs Värby. Hemmanen kallas i mantalslängderna först Wär och Tyskas, och sedan Wärans och Tyskas.

Tabell 2 visar hur folkmängden i Kyrkslätt utvecklades under undersökningsperioden.

Tabell 2: Folkmängdens utveckling i Kyrkslätt 1810-1929 (Kyrkslätt hembygdsförening 1930:680)

årtal	män	kvinnor	sammanlagt
1810	1790	1844	3608
1840	2085	2457	4542
1870	2194	2446	4640
1900	3157	3245	6402
1929	3789	4095	7884

Före år 1900 var antalet finskspråkiga i socknen väldigt litet. År 1900 var antalet finskspråkiga av hela folkmängden 661 och år 1929 783.

3 UPPKOMSTEN AV TILLNAMN

3.1 Uppkomsten av tillnamn på det svenska språkområdet

Dagens västerländska bruk av släktnamn tog sin början på 700–800-talet i de norditalienska städerna. Därifrån spred sig bruket västerut och norrut (Blomqvist 1993:130). Inom det svenska namnskicket var det först på 1500- och 1600-talet som det började ske förändringar. Tills nu hade man mest använt sig av bara förnamn eller förnamn och patronymikon. Men då Sverige blev en stormakt och folkmängden ökade blev behovet att skaffa sig ett namn av en mera identifierande typ gällande (Dahlberg 1988:6).

Inom adeln började fasta släktnamn komma i bruk på 1500-talet, men först då Riddarhuset i Stockholm upprättades 1626 utgicks från att alla ätter skrev in sig under ett visst släktnamn. Detta gällde naturligtvis också adeln som var bosatt i Finland. Ofta togs namn efter vapenskölden, t.ex. *Svinhufvud*. (Blomqvist 1993:134, 136, 139)

Då prästerskapet i vårt land vid tiden för reformationen började anta tillnamn var de vanligaste namnen latiniseringar av patronymikon, t.ex. *Petrus Ragvaldi*. En annan typ av lärda tillnamn är namn bildade till ortnamn med tillägg av latinets släktnamnssuffix *-(i)us*, t.ex. *Forsius* (Blomqvist 1993:148). På 1700-talet blev det vanligt att slopa de latinska ändelserna. Enligt Modéer kan orsakerna till det här ha varit att latinet började anses föråldrat och att genom att lämna bort ändelsen *-us* fick namnen betonad slutstavelse och därmed fransk klang. Den tiden var det franska på modet. Vid adlandet slopades ofta *-(i)us*, till exempel *Linnaeus* blev *von Linné*, men också annars slopade man denna ändelse. På det sättet uppkom släktnamnssuffixen *-án*, *-ell*, *-én*, *-ér*, *-in* och *-lin*, till exempel *Forsén* och *Wallin*. Dessa är allmänna också i nutida svenskt namnskicket. (Modéer 1964:125)

Förutom latinet spelar också grekiskan en viss roll då präster och andra lärda börjar anta tillnamn. Många namn bildades med släktnamnssuffix *-ander*, som är vanligt än idag bland svenska släktnamn. Det är bildat från grekiskans *andrós* som är genitiv av *man*. Ofta är förleden till dessa namn bärarens hemort, till exempel *Palander* från Suolahti, där finskans *suo* 'träsk' bytts ut mot latinets *palus*. (Modéer 1964:123; Blomqvist 1993:150-151)

Borgarna började anta släktnamn mot slutet av 1600-talet. Förutom korta enledade namn som karaktäriserade sin bärare började man också använda tvåledade släktnamn. Denna namntyp blev sedan den karakteristiska för det svenska borgerskapet och för svenskt namnskick över lag. De första tvåledade svenska släktnamnen slutar på *-man*, t.ex. *Boxman*, *Ekman* (Blomqvist 1993:155). Dessa namn har tyska förebilder.

Mycket ofta har tvåledade släktnamn uppkommit så att man valt en naturbetecknande efterled och till den fogat en förled som ofta är en del av ett ortnamn, till exempel till *Strinne* i Ångermanland bildades *Strindberg*. Men ofta är även förleden naturbetecknande, till exempel *Lindström*. (Modéer 1964:126-127)

Enligt Modéer (1964) har det antagits att de tvåledade namnen är bildade efter adliga mönster. Det finns dock väsentliga olikheter, till exempel förekommer adliga efterleder med militär syftning mycket sällan i borgerliga namn. Här avses till exempel efterlederna *-hjälm*, *-sköld* och *-svärd*. Också det faktum att borgerliga tvåledade namn framträder så tidigt att den adliga namnbildningen just hunnit börja, är ett argument för att de inte är bildade efter adliga mönster. Modéer konstaterar att det nog är de tvåledade ortnamnen som varit den viktigaste källan, till exempel *Djurberg* av *Djurberget*.

När det hade blivit vanligt att anta tvåledade namn, kom de redan bildade namnen att antas av nya släkter på grund av att det inte fanns något namnskydd, förutom för adelsnamn. Det är orsaken till att många personer bär till exempel namnet *Lindström* utan att vara släkt med varandra. (Modéer 1964:128)

Med Karl XI:s reorganisering av den svenska armén, det s.k. indelningsverket 1682, kom ett speciellt inslag till det svenska namnbeståndet: soldatnamnen. Sedvänjan att ge soldaten ett nytt namn går tillbaka till tiden före indelningsverket, men det är nu bruket får stadga. Typiska soldatnamn är korta karaktäriserande namn som *Hurtig*, *Munter*, och *Stolt*, men mycket används också tvåledade borgarnamn. Och det är faktiskt den sistnämnda typen som blir förhärskande under tiden efter stora ofreden. (Panelius 1984:189)

Den samhällsklass som längst identifieras med endast patronymikon i officiella handlingar är allmogen (Blomqvist 1993:170). Det är först på 1800-talet bruket av tillnamn blir rätt vanligt bland allmogen i Svenskfinland. Förutom t.ex. borgerliga namn

och korta soldatnamn används i östra Nyland och Österbotten ofta ortnamn som tillnamn.

Att bruka patronymikon som egentliga släktnamn blev på landsbygden sed först på 1800-talet. Tidigare fick till exempel Anders Erikssons son heta Gunnar Andersson. Nu infördes bruket att använda till exempel *Eriksson* som släktnamn så att Anders Erikssons son hette Gunnar Eriksson. Den här utvecklingen gällde inte bara landsbygden och har lett till att patronymikonen blivit dominerande i svenskt namnskick särskilt i Sverige. Också i Finland, särskilt på Åland, är patronymikonen vanliga, men långt ifrån lika vanliga som i Sverige. (Modéer 1964:126,131)

3.2 Uppkomsten av tillnamn på det finska språkområdet:

Finlands folk har av gammalt varit kulturellt tudelat. Finland har varit en mötesplats för kultur från öst och väst. Dessa skillnader märks också i namnskicket. I västra Finland som mestadels fick sina intryck från Sverige och Mellaneuropa och där bosättningen var fast och åkerbruk förekommit länge, användes så gott som inga släktnamn på medeltiden. Däremot fanns det i östra Finland ett tidigt släktnamnssystem som intressant nog i motsats till senare system inte var utlånat, utan ett helt eget system.

Sedan 1293 hade det pågått ett krig till och från mellan Sverige och Novgorod, men 1323 gjordes en fredstraktat mellan dem som kallas Nöteborgstraktaten. I traktaten fastslogs det svenska rikets första östgräns. Trots att Savolax tillföll Sverige utsträckte Novgorod och den ortodoxa kyrkan sitt inflytande dit och även annars långt över den gräns som freden i Nöteborg fastslog. Detta märktes också gällande namn i och med att det system som uppstod i östra Finland sträckte sig rätt långt västerut. (Paikkala 1995:110-111)

I östra Finland uppstod det äldsta släktnamnssystemet antagligen redan på tolvhundratalet. Detta system bevarade sin starka ställning under hela svenska tiden i Savolax och Karelen. Släktnamnssystemet byggde på det östfinska stamsamhällets eget rättssystem och var alltså infött och inte lånat av grannarna. Enligt Paikkala (1995:111) tror man att systemet byggde på en inre hierarki och på bland annat jordägorättigheter inom olika släktenheter, eller klaner, som ingick i en stamgemenskap

där man från ort till ort höll på med svedjebruk och jakt. Av namnen framgick familje- eller släkttillhörighet och de angav bland annat rätten att nyttja släktens jaktmarker. Dessa tillnamn gick i arv och en svärson kunde anta klanens släktnamn. Däremot stannade en kvinna inom faderns släkt och bar det släktnamnet även om hon gifte sig.

Den vanligaste avledningsändelsen för dessa släktnamn var *-(i)nen*. Hos kvinnor förekom också avledningsändelsen *-tar/-tär* istället för *-(i)nen*.

De östfinska släktnamnen bygger på manliga förnamn samt binamn. Förnamnen härstammar från flera olika kulturer och språk. Släktnamnen kan till exempel bygga på finnarnas egna hedniska individnamn, till exempel *Kaukonen*, *Nousiainen* och *Lempinen*. Sådana släktnamn som erhållits via binamn är särskilt sådana som anger klara kroppsliga egenskaper, till exempel *Koukkuselkä* 'krumrygg' och *Puujalka* 'träben'. Andra släktnamn som erhållits via binamn är yrkesbetecknande släktnamn som till exempel *Seppä* 'smed'. (Paikkala 1995:112)

Ståndsamhällets namnsystem kom också till östra Finland. De östfinska släktnamnen byttes ut mot namn på främmande språk då namnbäraren blev soldat, hantverkare, borgare eller började arbeta för kyrkan. Det kunde också ske då namnbäraren blev arbetare i någon stad eller började studera. Om någon ättling till dem som bytt namn flyttade tillbaka och blev bonde bytte de vanligtvis inte tillbaka till det gamla östfinska släktnamnet. Enligt Paikkala (1995) kan det bero på att det nya namnet hade högre status eller att det fanns många på orten som hade det gamla finska namnet.

4 TIDIGARE FORSKNING

Genom att bekanta mig med tidigare forskning om tillnamn har jag noterat att från att forskare mest intresserat sig för namnen ur en språklig synvinkel studerar forskare namnen mer och mer ur sociologisk och kulturhistorisk synvinkel. Man talar om socioonomastik, det vill säga namnforskning med inriktning på relationen mellan namn och samhälle.

Fram till slutet av 1980-talet hade inom svensk namnforskning tillnamnen bland allmogen varit ett ganska utforskat kapitel. Många hade skrivit om namnskicket i högre samhällsklasser, men hur tillnamnen uppkommit bland den till storleken dominerande samhällsklassen var inte intressant.

1987 skrev Olav Panelius uppsatsen *Uppkomsten av tillnamn bland allmogen i Borgå socken i Finland* (Panelius 1987). Före Panelius uppsats hade tillnamnsskicket bland allmogen i det svenska Finland knappast alls behandlats. T.E Karsten har arbetat lite med frågan, men enligt Panelius är uppgifterna som berör tillnamnen knapphändiga och delvis oriktiga.

Panelius material omfattar en period från tidigt 1700-tal till 1775. I sin undersökning definierar Panelius tillnamn i enlighet med Gudrun Utterström som ”namn - förutom patronymikon – som läggs till förnamnet” (Utterström 1976). Föremålet för hans undersökning är namn som burits av bönder, torpare, drängar och pigor. Dessa namn kallar han också allmogenamn. I sin sammanfattning konstaterar Panelius att tillnamn uppkom bland allmogen under förra hälften av 1700-talet. Det är mycket intressant att se att han kommit fram till att det var inom det lägsta samhällsskiktet, bland pigor och drängar, som tillnamnen först kom i allmännare bruk. Han menar att det här har en socialpsykologisk förklaring i och med att tillnamnen hos den rörliga egendomslösa klassen kunde ge namnbäraren en stärkt identitetskänsla, som de som hade en egen gård redan hade genom anknytningen till den. Eftersom herrgårdarna hade det största antalet tjänstefolk spred sig bruket av tillnamn bland allmogen främst från dessa.

Vad gäller namntyper konstaterar Panelius att patronymikon under hans undersökningsperiod inte har övergått till egentliga tillnamn, medan tvåledade namn t.ex. Bergman, Lindberg och Nyström är de vanligaste. (Panelius 1987:106-107)

Det arbete som jag mest stöder mig på är Marianne Blomqvists doktorsavhandling *Från tillnamn till släktnamn i österbottensk allmogemiljö*. Den blev färdig 1988 och är tills vidare det mest omfattande arbetet om finlandssvenska tillnamn. Blomqvist studerar främst namnskicket i kyrsocknen Replot, men jämför också med andra socknar i landskapet. Syftet med hennes avhandling är att beskriva, analysera och om möjligt förklara det officiella släktnamnskickets framväxt och utformning i österbottensk allmogemiljö (Blomqvist 1988:21).

Blomqvist lägger upp sitt arbete enligt följande: I kapitel 1 redogör hon för avhandlingens bakgrundsfaktorer. I kapitel 2 delar hon in alla tillnamn i det huvudsakliga materialet i kategorier enligt deras primära syftning och visar med hjälp av frekvensberäkningar storleken på dessa kategorier under olika tider och förändringar inom dem. I kapitel 3 analyserar Blomqvist namnkomplex och deras syntaktiska struktur. Hon studerar också hur namnkomplexen eventuellt varierar beroende på kön, källa, tid och social grupp. I kapitel 4 studerar Blomqvist tillnamnens typologi. I kapitel 5 visar hon vilka namnleder det valda materialet innehåller. Om det har varit möjlighet har hon också tagit reda på när och var namnen bildats och varför de olika namnen tagits. Här har hon tillämpat en biografisk-genealogisk metod. I kapitel 6 visar Blomqvist hur tillnamnen ärvs och när man kan börja tala om släktnamn. I kapitel 7 jämför Blomqvist tillnamnskicket i Replot med två andra socknar och i kapitel 8 sammanfattar hon de viktigaste resultaten (Blomqvist 1988:21-22).

I svenska Österbotten har många av de gamla ortnamnen blivit officiella släktnamn. Då Blomqvist gör en uppdelning i primära och sekundära tillnamn visar det sig att cirka 47 procent är sekundära tillnamn, dvs ortnamn som börjat användas som tillnamn. Av de som tar speciella tillnamn är det, i enlighet med Panelius undersökning, främst obesuttna namntagare och det är först på 1870-talet som de första bönderna påträffas som namnbytare (Blomqvist 1988:236). Men det är hemmansnamnen som dominerar tillnamnskicket i Replot hela 1800-talet. I undersökningen framgår t.ex. att 1841-70 antecknades cirka 91 procent av brudgummarna i vigsellängderna med ett hemmansnamn som tillnamn (Blomqvist 1988:237).

Då Blomqvist delar in tillnamnen typologiskt visar det sig att de enledade namnen är den största gruppen fram till mitten av 1800-talet och därefter är det de tvåledade som är flest (Blomqvist 1988:238).

Då Blomqvist undersöker släktnamnens ärftlighet har hon som villkor att de ärvs åtminstone en generation eller bärs av syskon. Då det gäller ortnamn som blivit släktnamn måste de också bibehållas av familjemedlemmar som flyttar (Blomqvist 1988:239).

Blomqvist konstaterar att de speciella tillnamnen som var ärftliga kring år 1800 bars av t.ex. inflyttade präster och deras ättlingar, medan de speciella tillnamnen då bland bönder och torpare inte var stabila och att många inflyttare fick dessa tillnamn utbyta mot namnet på det hemman de kom att bo på. Mot slutet av 1800-talet blev de speciella tillnamnen också bland den jordbrukande befolkningen fasta. Vad gäller hemmansnamnen konstaterar Blomqvist att vissa blev fasta först i och med lagen om släktnamn 1921. Före det var det ofta så att om man bytte hemman bytte man också namn (Blomqvist 1988:239).

Ett annat arbete om tillnamn från samma år är Margareta Dahlbergs pro gradu-avhandling *Till det manliga tillnamnsskickets struktur och utveckling i Pernå socken 1736–1786*. Dahlberg stöder sig beträffande uppläggning och terminologi i huvudsak på Blomqvist.

Dahlberg undersöker det manliga tillnamnsskickets struktur och förändring i Pernå socken i östra Nyland 1736-1786. Hon har i huvudsak hämtat sitt material från vigsel- och födelseböcker, och materialet består av 730 olika namn. Intressant nog har hon utgående från tillnamnens primära syftning redan under den här perioden hittat 72 patronymikon, 630 olika speciella tillnamn, 8 olika rusthållsnamn, 15 olika hemmansnamn och 5 olika torpnamn.

I framtiden skulle det vara intressant att läsa lite mer om rusthålls- hemmans- och torpnamnen. Dessutom kunde man försöka utreda i vilken mån herrgårdarna i området eventuellt har bidragit till den rikliga förekomsten av tillnamn i ett tidigt skede (jfr Panelius 1987).

En annan pro gradu-avhandling om tillnamn är Anneli Rombergs *Släktnamn i Pojo 1782–1922*. Romberg kartlägger släktnamnsskicket och dess utveckling i Pojo i västra Nyland 1782-1922. Romberg beskriver i huvudsak de svenska släktnamnen förutom patronymikonen. Hennes definition av släktnamn är ”alla andra tillnamn utom patronymikonen” (Romberg 1990:6), vilket förvånar mig på grund av att Blomqvist

skriver att olika författare definierar *släktnamn* något olika, men att gemensamt för alla definitioner är att namnet ska gå i arv (Blomqvist 1988:22). Rombergs huvudsakliga källa är mantalslängder för Pojo socken.

Romberg (1990) delar in namnen morfologiskt i enledade, tvåledade och avledda namn. De tvåledade namnen är de mest frekventa under hela undersökningsperioden. De avledda släktnamnen har högre frekvens än de enledade först 1922. Av de enledade släktnamnen är soldatnamnen de mest frekventa namnen under alla undersökningsår.

I Pojo grundades redan på 1600-talet flera järnbruk. I Rombergs undersökning framgår att nästan alla som bor på bruken redan år 1782 har ett släktnamn medan det är först mellan 1810 och 1840 som de som bor på landsbygden utanför bruken tar släktnamn (Romberg 1990:236-240).

En annan pro gradu-avhandling om tillnamn i västra Nyland är Satu Hallaskaris (1995) arbete *Släktnamnsskickets framväxt och utveckling i Virkby 1810-1930*.

Hallaskari undersöker släktnamnsskickets framväxt och struktur i Virkby 1810-1930. Hon har i huvudsak hämtat sitt material, som består av 205 olika tillnamn, från mantalslängder. Av dessa är det de 143 svenska namnen som analysen koncentrerar sig på. Utgående från tillnamnens primära syftning innehåller Virkbymaterialet 6 *-son-*namn, 131 speciella tillnamn och bara 2 hemmansnamn. Det är alltså de speciella tillnamnen som har varit den populäraste namntypen i Virkby. Enligt Hallaskari beror det här på att största delen av befolkningen i Virkby har bestått av arbets- och tjänstefolk som inte har samma möjligheter som t.ex. bönder och torpare att kalla sig efter ett hemman eller en gård. (Hallaskari 1995:93) Detta trots att tidigare forskning visat att inte heller bönder och torpare i västra Nyland tagit hemmans- eller gårdsnamn.

I Virkby ökar de finska namnen betydligt efter sekelskiftet 1900. Den procentuella andelen av namnen år 1930 är 38. Hallaskari skriver att många av de finska namnen antagligen uppstått efter 1906 då en namnbytesvåg satte igång i Finland (Hallaskari 1995:95)

Sirkka Paikkala har i sin doktorsavhandling från 2004, *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*, studerat den finska släktnamnsstrukturens modernisering från 1850-talet till 1921. Hon

beskriver hur, när och varför en allmän och enhetlig släktnamnspraxis vuxit fram. Paikkala studerar på vilket sätt utvecklingen knyts samman med den kulturhistoriska utvecklingen – uppkomsten av den finska nationella identiteten och sociala reformer.

Paikkala skriver att man på landsbygden redan på 1870-talet rätt mycket tagit i bruk nationella finskspråkiga tillnamn, men att de ledande opinionsbildarna inte verkade vara medvetna om detta. Detta betyder alltså att de akademiska fennomanernas tankesätt vad gällde släktnamn redan höll på att bli allmän praxis, utan att de märkt det. (Paikkala 2004:623)

I en artikel i tidskriften *Forskning & framsteg* beskriver Henrik Höjer nationalekonomen Gregory Clarks forskningsresultat (Höjer 2014). I boken *The son also rises* presenterar Gregory Clark resultaten i sin undersökning om social rörlighet, det vill säga möjligheten till klassresor. Han har analyserat släktnamn i ett stort antal länder under lång tid. Han har också analyserat släktnamn i Sverige och hans resultat är något överraskande. I Sverige har det förts en medveten utjämningspolitik under 1900-talet; trots det menar Clark att den sociala rörligheten i Sverige varit påtagligt liten och skiljer sig inte mycket från andra länder som inte fört en sådan politik. Hans kategorier är adliga släktnamn, latiniserade namn, namn med en naturkomponent *Lund-* eller *-berg* och släktnamn som slutar på *-son*.

Clark visar till exempel på en överrepresentation av adliga och latiniserade namn och en underrepresentation av *-son*-namn bland svenska läkare mellan år 1900-2000. Också en analys av dagens taxeringskalender i Sverige visar tydliga och fallande löneskillnader mellan de samma kategorierna.

I sin doktorsavhandling *Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780-1930: Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet* har Minna Nakari (2011) studerat namnfraser som kan innehålla titel, förnamn, patronymikon, tillnamn eller släktnamn, flicknamn, makens tillnamn eller släktnamn. Hennes namnfraser är mycket nära det som Blomqvist kallar namnkomplex (Blomqvist 1988:86), förutom att Nakari också inkluderar titlar i namnfrasen. Nakari konstaterar att trots att släktnamnsbruket är så gott som etablerat mot slutet av 1800-talet finns det i materialet namnfraser för kvinnor ur lägre sociala grupper i vilka farsnamn anges i stället för fast tillnamn. I början av 1900-talet registreras fortfarande namnfraser med

både farsnamn och tillnamn. Vad gäller de gifta kvinnorna bär majoriteten av dem flicknamn i de officiella källorna i början på 1800-talet. Däremot tyder jämförelser med dagboksanteckningar på att giftasnamn i privata sammanhang var ett tidigare fenomen.

Elina Stormboms pro gradu-avhandling, *"Sukunimeni on kuin moottoripyörä-jengiläiselle liivi – en luopuisi siitä mistään hinnasta": Nuorten naisten sukunimen valinta avioliiton yhteydessä*, behandlar vilka kriterier kvinnor födda på 1980-talet har då de väljer släktnamn då de gifter sig (Stormbom 2012). Forskningen visar att det fortfarande är vanligast för kvinnor som gifter sig att ta mannens släktnamn och att till exempel en av orsakerna är att de vill att familjen ska ha samma släktnamn. Vad gäller vilken typs släktnamn informanterna gärna vill eller inte vill ha är ovanliga släktnamn populära, medan de finska släktnamnen med *-nen*-suffix är opopulära.

Där Stormbom behandlar kvinnors val av släktnamn, behandlar Mia Kotros pro gradu-arbete, *"Epäperinteisen päätöksen takana oli perinteinen ajatus": Mistä syistä miehet ovat vaihtaneet sukunimensä avioitumisen yhteydessä?*, vilka orsakerna har varit till att män har valt sin frus namn, ett dubbelnamn eller ett nybildat namn då de har gift sig (Kotro 2012). Materialet består av 14 informanter som har gift sig mellan 1986 och 2011. Resultaten av undersökningen visar att valen till exempel beror på en vilja att ha samma släktnamn för familjen och att man föredrar ovanliga släktnamn, det vill säga helt samma orsaker som kvinnor i Stormboms undersökning hade för att ta mannens släktnamn.

Pirjo Mikkonen har i sin doktorsavhandling, *"Otti oikean sukunimen": Vuosina 1850-1921 otettujen sukunimien taustat*, studerat på vilka grunder folk tagit eller fått ett finskspråkigt släktnamn i västra Finland från 1850-talet fram till släktnamnslagen 1921 och vilka typer av namn det är (Mikkonen 2013). Mikkonens material består av en nationell förfrågan som gjordes 1986 där informanterna är både personer som har fått finskspråkiga namn samt deras efterkommande.

Mikkonen (2013:59) skriver att det oftast var prästen, läraren eller arbetsledaren som gav de nya finska namnen, men ibland valde mannen eller kvinnan sitt eget namn. För mig som studerar svenska namn är särskilt underkapitel 3.10 intressant. Där redogör Mikkonen för hur man fortfarande både gav och själv tog svenska namn. Hon använder termen *ruotsalaiset nimet* för alla icke-finskspråkiga namn som gavs enligt svensk

modell. Mikkonen skriver att man fortfarande gav svenska namn till helt finskspråkiga och att många gärna ville ha svenskspråkiga namn. Enligt Mikkonen fanns det fortfarande på landet präster och lärare som ansåg att de svenskspråkiga namnen var finare, men det var inte så vanligt att de gav patronymikon som släktnamn. Mikkola skriver:

”Pappien ansiosta eivät patronyymit tyyppiä Gustafsson, Johansson päässeet onneksi rajattomasti yleistymään, vaikka he olisivatkin suosineet muita ruotsinkielisiä nimiä.”
(Mikkola 2013:132)

Enligt Mikkonen var orsaken till att folk på landsbygden ville ha svenska namn om de själv fick välja namnet att de ville ha namn de var vana vid. De svenskspråkiga namnen var vanliga på landet bland de fattiga. Mikkonen har många intressanta exempel på varför finskspråkiga fått svenska namn genom hela 1800-talet och ännu efter att namnlagen 1921 kommit i kraft.

Eva Railo (2020) har skrivit sin pro gradu avhandling, *Namn- och titelbruket i Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok*, om namn och titlar som finns i herrgårdsfröken Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok. Jacobina bor på Tavastby gård i Elimä kommun som idag hör till Kouvola stad. Railo beskriver och analyserar namnen och titlarna i dagboken som är skriven 1799-1801. Railo behandlar också skillnaderna i namn- och titelbruk mellan de olika stånden.

Av särskilt intresse för mitt arbete är Railos beskrivningar om vilka namn Jacobina Charlotta använder då hon talar om pigor, drängar, bondkvinnor och andra gifta kvinnor i omgivningen. I dagboken nämner Jakobina till exempel: *lunroth*, *rosvald* och *rönholm*. Enligt Railo avser hon då Nicolaus Adolf Lönroth, betjänt på Tavstby, drängen Anders Rosvall och drängen Rönholm. Här är två olika aspekter för mig mycket intressanta. För det första noterar jag att denna betjänt och dessa drängar redan har tillnamn och för det andra är det intressant att de benämns bara med sitt tillnamn. Det faktum att de redan har ett tillnamn kan säkert förklaras på samma sätt som Panelius förklarar saken då han studerar namn i Borgå som ju ligger rätt nära Elimä. Bruket av bara tillnamn då man tilltalar män har enligt Railo länge varit gångbart i Finland, speciellt ute på landsbygden. Jag minns själv två män som på 1970-talet jobbade i Sjundeå på en bondgård och alltid kallades bara Andersson och Kairenius, trots att de hette Torolf Andersson och Elis Kairenius.

5 MATERIAL OCH METOD

5.1 Material

I samband med att kronan skulle samla in skatter upprättades från och med 1540 olika slags längder, det vill säga förteckningar över personer som var skatteskyldiga. Det var både skattelängder för skatter som uppbars av kronan och för skatter som uppbars av kyrkan. Till den förstnämnda gruppen hör till exempel jordeböckerna och från och med medlet av 1630-talet mantalslängderna. Från och med 1634 skulle en personlig skatt betalas, mantalspenningen. För att registrera vem som skulle betala mantalspenning skulle mantalslängder skrivas. Först var det prästerskapet som upprättade mantalslängderna, men från och med 1780 gavs uppgiften till häradsskrivare.

År 1765 bestämdes att också de som var befriade från att betala mantalspenningar skulle införas i längderna. Då kom de också att fungera som folkbokföringsböcker genom att personernas hemorts rätt fastställdes i dem. Det som utgjorde stommen för mantalslängderna var den skattebetalande bonden och hans familj men under den tiden som denna undersökning gäller upptas också till exempel torpare, inhyses och tjänstefolk i längderna. (Orrman 1975; Blomqvist 1988:54)

Under de senaste 350 åren är mantalslängderna och kyrkböckerna de viktigaste folkbokföringsdokumenten (Blomqvist 1988:52). I det här arbetet har jag använt mantalslängder som material för att beskriva tillnamnsskicket struktur och utveckling i byarna Stubbans och Wärby.

Jag har valt ut fem mantalslängder som huvudkällor. Dessa är mantalslängder för vart trettionde år räknat från 1930 bakåt i tiden. Längden för 1815 ersätter längden för 1810 på grund av luckor i källmaterialet.

Materialet som jag använt i min undersökning är hämtat från mantalslängderna för åren 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930. Jag har också bekantat mig med mantalslängderna för 1820, 1825, 1830, 1835 och 1850 för att jämföra och se om det finns något intressant i dem som inte framgår från huvudkällorna. Längderna finns på Finlands Riksarkiv. För år 1930 har original använts, men för de övriga åren mikrofilmer.

De tillnamn som excerperats i tidigare tid är främst hemmanens och hemmansdelarnas huvudman eller kvinna, det vill säga den skattebetalande bonden och hans familj, och i senare tid lägenhetens huvudman eller kvinna. Men under hela den studerade perioden upptas också många andra i mantalslängderna för Stubbans och Wärby. Redan 1815 finns i mantalslängden nämnda förutom hemmanens huvudmän också en lots och en spannmålstorpä. Senare upptas fler och fler i mantalslängderna. Med tillnamn, och oftast också förnamn, nämns också inhysningar, sytningstorpä, sytningshjon, sytningsänkor, skomakare, skräddare, pigor, lanthandlare, timmermän, nybyggare, fiskare, stenarbetare med flera. I materialet kommer på så sätt att finnas en varierande grupp av landsbygdens folk.

Tillnamnsskickets utveckling följs med utgångspunkt i hushållens huvudmän och kvinnor som betecknas med både förnamn och tillnamn, medan de övriga familjemedlemmarna vanligen identifieras genom dem. Detta belyses med två exempel: bonden från Stubbans Storgård med familj, samt timmermannen Sjöberg med familj som också bor på gården.

Exempel: Storstubb Bonden *Gust. Tvärin* 62. hustru *Tilda* 70. Barn. 1-4 (mtl 1900).

Här betyder de sista talen minderåriga barn: i det här fallet en son och fyra döttrar.

Exempel: Timmerman, *Karl Fredrik Sjöberg* 89, hustru *Wilhelmina* 83, barn *Ester* 10, 1-0 (mtl 1930).

Då jag återger namnbelägg i undersökningen överensstämmer de med originalet då de återges med kursiv. Då förekommer namnet i mantalslängden för 1815, 1840, 1870, 1900 eller 1930. Efter en sådan namnförekomst finns alltid en hänvisning till källan.

Exempel: spannmålstorpä *Karl Aug. Berghem* (mtl 1930).

Vad gäller titlar och yrkesbeteckningar, som inte räknas till namnkomplexet, normaliseras de (Blomqvist 1988:58-59).

Det totala antalet namn i materialet är 89, medan antalet olika namn är 54.

5.2 Metod

Vid indelningen av tillnamnen i mitt material i olika kategorier kommer jag att utgå från namnens primära betydelse. Min kategoriseringsmodell baserar sig delvis på den Blomqvist (1988:60) använt sig av. Hon har två huvudkategorier: *primära tillnamn* och *sekundära tillnamn*. Med de primära tillnamnen avses tillnamn som från början givits eller tagits för att identifiera en person, medan med de sekundära tillnamnen avses namn som först varit ortnamn och först senare övergått till att beteckna en person. De primära tillnamnen består av *speciella tillnamn* (STN) och *patronymikon* (PA). Blomqvist inbegriper också metronymikonen (dvs. morsnamnen, till exempel att Sofias son får heta Sofiasson och hennes dotter Sofiasdotter) i denna grupp, men i mitt material saknas metronymikonen helt. De sekundära tillnamnen indelar Blomqvist i hemmansnamn, gårdsnamn och lägenhetsnamn.

I min egen modell kommer jag dock att simplificera denna indelning och kalla sekundära tillnamn endast *ortnamn* (ORN). Detta först och främst på grund av att min undersökning omfattar ett område där sekundära tillnamn är mycket sällsynta. Som känt har ortnamn övergått till att beteckna personer främst i Österbotten och östra Nyland. Detta betyder att om den här typens namn påträffas i det övriga Nyland är det högst antagligen frågan om till orten inflyttade personer. En annan orsak till simplificeringen är det faktum att det är väldigt svårt att entydigt kunna avgöra redan det om ett tillnamn är primärt eller sekundärt, för att inte tala om att avskilja olika kategorier bara inom de sekundära tillnamnen. För att kunna avgöra dylika frågor bör man känna till namnets och bärarens ursprung. Då detta skulle kräva omfattande genealogisk forskning är jag i många fall tvungen att basera mig på antaganden och stöda mig enbart på namnets form (se Blomqvist 1988: 63).

I mitt material finns ett fåtal finskspråkiga namn. I enlighet med Blomqvist kommer inte tillnamnens språkliga ursprung att utgöra en indelningsgrund vid kategoriseringen. Därmed räknas till de speciella tillnamnen, förutom de svenska namnen, också det finska namnet *Oikari*. Enligt samma princip räknas till kategorin ortnamn, förutom svenska ortnamn, finska ortnamn som till exempel *Mannila* (Blomqvist 1988: 61).

Hur kategoriseringsmodellen för tillnamnen i Stubbans och Wärby ser ut framgår av tabell 3 (se Blomqvist 1988:61).

Tabell 3: Kategoriseringsmodell för tillnamnen i Stubbans och Wärby.

TILLNAMN		
primära tillnamn		sekundära tillnamn
patronymikon (PA)	speciella tillnamn (STN)	ortnamn (ORN)
Johansson	Stålt Bergman Tverin	Mannila Thors

Tabellen visar att tillnamnen är fördelade i två kategorier: primära tillnamn och sekundära tillnamn. Till de primära tillnamnen hör patronymikon och speciella tillnamn. Som exempel på patronymikon kan nämnas *Johansson*. Som exempel på speciella tillnamn kan nämnas *Stålt*. Till de sekundära tillnamnen hör ortnamn som till exempel *Thors*.

6 RESULTAT

6.1 Fördelning av tillnamnen

I detta kapitel visar jag först hur de olika tillnamnen i min undersökning fördelar sig på de olika tillnamnskategorierna under hela undersökningsperioden och sedan hur de fördelar sig under olika tider, det vill säga 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930. Med olika tillnamn avser jag dels namn som hör till de olika kategorierna, dels namn som hör till samma kategori men skiljer sig till formen. Vissa namn skiljer sig ortografiskt från varandra, men uttalas lika. Dessa räknas till samma namn (se Blomqvist 1988:61 f.).

6.1.1 Fördelning av tillnamnen på olika kategorier

Min avsikt är att i detta kapitel visa hur många olika tillnamn som förekommer i Stubbans och Wärby under hela undersökningsperioden 1815-1930 och vilket storleksförhållandet är mellan de olika tillnamnskategorierna.

De olika tillnamnskategorierna samt deras frekvens belyses med tabell 4.

Tabell 4: De olika tillnamnskategorierna samt deras frekvens i Stubbans och Wärby 1815-1930.

patronymikon	6
speciella tillnamn	45
ortnamn	3
Sammanlagt	54

Av tabellen framgår att antalet olika tillnamn i hela materialet är 54. Det finns sex patronymikon, 45 speciella tillnamn och tre ortnamn.

Som exempel på patronymikon kan nämnas Timmermannen *Vikt. Michelsson* (mtl 1900). Ett exempel på speciella tillnamn är spannmålstorparen *Karl Sjöberg* (mtl 1870). Av ortnamnen kan nämnas till exempel pigan *Hilda Thors* (mtl 1900).

För en komplett lista av de enskilda namnen hänvisas till bilaga 1.

Det är de speciella tillnamnen som dominerar då de olika tillnamnkategoriernas frekvens studeras. Av samtliga 54 olika tillnamn är 45 speciella tillnamn.

I mantalslängden från 1815 där min undersökning börjar antecknas matlagens huvudmän med hemmansnamn eller delar av hemmansnamn + förnamn, t.ex. *Tyskas Jacob* från hemmanet Tyskas och *Stor Gabriel* från hemmanet Stubbans Storgård. Dessa kunde kanske ha räknats som ortnamn, men genom jämförelser med andra källor än min huvudkälla har det visat sig att detta framförställda hemmansnamn antagligen inte står som tillnamn, utan snarare är befolkningen då så liten så häradsskrivaren antecknar personer endast med förnamn, och hemmansnamnet har här bara en kameral adressfunktion.

Annars finns i hela materialet bara tre ortnamn. Tidigare forskning har visat att det är främst i Österbotten och östra Nyland där ortnamn har övergått till att beteckna personer. Det ringa antalet tillnamn i sekundär funktion i den här undersökningen är inte överraskande, men nog väldigt intressant då det inte forskats mycket i tillnamnens struktur och utveckling i Mellannyländ.

Trots att hemmansnamnen inte blev tillnamn i Mellannyländ har de delvis levt kvar i den muntliga traditionen, det vill säga i det folkliga bruket. Bonden på Tyskas lär ska ha kallats *Tyskin* och jag har själv hört bonden på Stubbans Storgård på 1990-talet av sina grannar kallas *Ståbben*, trots att han hette Nils-Gustav Tverin.

Blomqvist skriver om ett liknande fenomen i östra Nyland och Österbotten, där man i vardagslag ställt gårdsnamnet före förnamnet. Detta har påträffats redan i handlingar från 1600-talets Borgå: *Kärcko Sigfredh* (Blomqvist 1993:171). Enligt Blomqvist har de officiella släktnamnen i Österbotten till vardags kommit till användning först efter 1920. Före det, och i begränsad utsträckning än i dag, har personerna i en by kallats efter den gård de bor på eller kommer ifrån (Blomqvist: 1988) Den här typen av benämningar har jag också hört i Kyrkslätt.

Det skulle vara av stort intresse att i framtiden studera det inofficiella namnskicket både åren 1815-1930 och idag, i mitt undersökningsområde.

Kategorin patronymikon består av endast tre olika namn under hela undersökningsperioden. Före 1815 används på mitt undersökningsområde egentliga farsnamn, det vill säga att en son vars far heter Olof får heta Olofsson, åtminstone i Stubbans by. Dessa namn skrevs inte in i mantalslängderna. Senare när patronymikon blev tillnamn som eventuellt gick i arv var de mycket ovanliga i Stubbans och Wärby.

Enligt Blomqvist är det allmänt känt att *-son*-namnen är färre i Svenskfinland i allmänhet än i Sverige (Blomqvist 1988:19) och det här stämmer också för Stubbans och Wärby.

Det är de speciella tillnamnen som dominerar då de olika tillnamnkategoriernas frekvens studeras. Av samtliga 54 olika tillnamn är 45 speciella tillnamn. På det svenska språkområdet började borgare redan på 1600-talet ta speciella namn, först tvåledade tillnamn och senare andra speciella tillnamn (Modéer 1964:126). Dessa namn var säkerligen förebilder för de speciella tillnamnen som relativt snabbt kom till Stubbans och Wärby cirka 200 år senare.

6.1.2 Fördelning av tillnamnen på olika kategorier under olika tider

I det här kapitlet redogör jag för hur det totala antalet olika tillnamn som används i Stubbans och Wärby fördelar sig under undersökningsperioden i mantalslängderna för 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930. Jag visar också hur de olika tillnamnen fördelar sig på de olika tillnamnskategorierna under de samma tidsperioderna.

De olika tillnamnens frekvens samt fördelning på de olika tillnamnskategorierna under åren 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930 belyses med tabell 5.

Tabell 5: De olika tillnamnens frekvens samt fördelning på de olika tillnamnskategorierna i Stubbans och Wärby 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930.

	1815	1840	1870	1900	1930
PA	-	-	2	2	3
STN	-	9	14	14	26
ORN	-	-	-	1	2
SAMMANLAGT	-	9	16	17	31

Tabellen visar att det helt saknas tillnamn i mantalslängden för 1815. Som redan konstaterades i kapitel 6.1.1 antecknas personerna då med hemmansnamn eller delar av hemmansnamn + förnamn, till exempel *Stor Gabriel* från hemmanet Stubbans Storgård.

I mantalslängden för 1840 förekommer för första gången egentliga tillnamn och tabellen visar att antalet olika tillnamn småningom ökar. 1840 är 9 olika tillnamn i bruk. 1870 har mängden olika tillnamn nästan fördubblats till 16. År 1900 är antalet olika tillnamn som är i bruk nästan det samma som 1870, det vill säga 17. Att antalet olika tillnamn inte ökat nämnvärt under trettio år är intressant. Under vintern och våren 1868 var det hungersnöd i Finland. I slutet på 1800-talet emigrerade många finländare till Amerika för att söka ett bättre liv. Dessa kan eventuellt vara orsaker till att antalet olika tillnamn inte ökat nämnvärt mellan 1870 och 1900.

1930 är antalet olika tillnamn 31 och har nu nästan fördubblats sedan 1900.

Tabell 3 visar också hur tillnamnen fördelar sig på de olika tillnamnskategorierna. 1840, då det för första gången förekommer tillnamn i mantalslängden, är alla 9 olika tillnamn speciella tillnamn. Som exempel kan nämnas *Stor Gust*. *Tvärin* från Stubbans Storgård (mtl 1840). Här ser vi att det framförställda hemmansnamnet finns kvar, antagligen

bara med en kameral adressfunktion, men det speciella tillnamnet *Tvärin* har skrivits in i mantalslängden.

Ett annat exempel är en av gårdens torpare som skrivs in med det speciella tillnamnet Malmström: Sytningstorpore *Joh. Malmström* (mtl 1840).

1870 ökar kategorin speciella tillnamnen till 14 och det kommer också in två patronymikon.

Det är intressant att notera att man tydligen i mantalslängderna inte använder patronymikon förrän de blir ärftliga. Man övergår direkt från inga tillnamn alls till speciella tillnamn och sedan också ärftliga patronymikon. Att patronymikon åtminstone delvis är ärftliga då de för första gången finns med 1870 kan bevisas med att det ena av mina två belägg är en kvinna med namnet *Maria Gabrielsson* (mtl 1870).

1900 är antalen olika speciella tillnamn och patronymikon de samma som 1870. Nu kommer det in ett ortnamn: pigan *Hilda Thors* (mtl 1900). Då ortnamn är ovanliga i Mellannyländ kan man anta att Thors är inflyttad från en annan ort, kanske från Österbotten.

1930 har tillnamnskategorierna speciella tillnamn igen ökat och det finns nu 26 olika speciella tillnamn. De två andra tillnamnskategorierna, patronymikon och ortnamn, förblir representerade av endast ett fåtal tillnamn, tre respektive två.

Av fördelningen på de olika tillnamnskategorierna framgår att det under en period på 90 år inte har förekommit stora förändringar i tillnamnsskickets kategoristruktur. Från 1840 till 1930 dominerande kategorin speciella tillnamn. 1840 utgör de 100 % av samtliga olika namn. Senare kommer det också in några patronymikon och ortnamn, men de speciella tillnamnen utgör hela tiden över 80 % av samtliga namn.

6.2 Olika typer av namnkomplex i materialet

I det här kapitlet kommer jag att undersöka namnkomplexens struktur, det vill säga det namn eller den följd av namn med vilka en person i enskilda fall identifieras (se terminologin 1.2). Jag börjar med att avgränsa begreppet namnkomplex. Därefter

redogör jag för vilka olika namnkomplex det finns i hela mitt undersökningsmaterial. Sedan redogör jag också för fördelningen av de olika namnkomplexen under olika tider i de mantalslängder som jag studerat. Då personernas samhällsliga ställning oftast skrivs in i mantalslängderna gör jag också ett försök på att undersöka eventuell social variation vad gäller namnkomplexen.

6.2.1 Avgränsning av begreppet namnkomplex

Att avgränsa vad som egentligen hör till ett namnkomplex är i allmänhet inte svårt. De yrkesbeteckningar eller titlar som vanligtvis står före eller efter namnkomplexet kan betraktas som appellativiska bestämningar och hör inte till själva namnkomplexet. Dessa bestämningar anger personens civilstånd eller samhällsliga ställning (Blomqvist 1988:86).

Det som dock kan vara problematiskt är de vänsterställda hemmansnamnen som föregår ett förnamn. Som i föregående kapitel konstaterades har dessa en tydlig adressfunktion, men då Blomqvist (1988:87 f.) anser att man i dessa fall inte helt kan utesluta den sekundära funktionen, att identifiera en person, kommer jag att räkna dem som en typ av namnkomplex. Då mina belägg av denna typ helt klart kommer från hemmansnamnen använder jag då det är frågan om namnkomplex termen hemmansnamn (HEN).

6.2.2 Stubbans och Wärby

Jag har undersökt namnkomplexens struktur i mantalslängderna för 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930.

I mitt material har jag funnit 7 olika typer av namnkomplex:

1. Förnamn (FÖN) + patronymikon (PA)
2. Förnamn (FÖN) + speciellt tillnamn (STN)
3. Förnamn (FÖN) + ortnamn (ORN)
4. Hemmansnamn (HEN) + förnamn (FÖN)

5. Hemmansnamn (HEN) + förnamn (FÖN) + speciellt tillnamn (STN)

6. Förnamn (FÖN)

7. Speciellt tillnamn (STN)

Hur de olika namnkomplexen fördelas under olika tider demonstreras med tabell 6.

Tabell 6: Namnkomplexens utformning i mantalslängderna för Stubbans och Wärby 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930.

TYP AV NAMNKOMPLEX	1815	1840	1870	1900	1930
1. FÖN+PA	-	-	2	2	4
2. FÖN+STN	-	4	17	17	31
3. FÖN+ORN	-	-	-	1	2
4. HEN+FÖN	4	-	-	-	-
5. HEN+FÖN+ STN		4			
6. FÖN	2	-	-	-	-
7. STN	-	2	-	-	-
SAMMANLAGT	6	10	19	20	37

Som av tabellen framgår varierar namnkomplexens utformning något under de olika tiderna. 1815 antecknas de flesta med vänsterställt hemmansnamn + förnamn, och några

med bara förnamn. 1840 antecknas hälften med vänsterställt hemmansnamn + förnamn + speciellt tillnamn och andra hälften antecknas med förnamn + speciellt tillnamn. 1870 antecknas nästan alla med förnamn + speciellt tillnamn, och denna grupp växer och dominerar sedan från år till år. Endast enstaka fall av förnamn + patronymikon samt förnamn + ortnamn kan noteras.

I mantalslängden för 1815 antecknas 4 personer med vänsterställt hemmansnamn + förnamn. Det är till exempel *Wär Johan* från hemmanet Wärans och *Tyskas Jacob* från hemmanet Tyskas. Då tillnamnen delas upp i olika kategorier räknas dessa vänsterställda hemmansnamn inte som egentliga tillnamn, utan har bara en kameral adressfunktion. Då namnkomplexen undersöks räknas dessa som ett namnkomplex. Man kan ju undra om häradsskrivaren har skrivit in de namn som användes i byn. Kan det vara så att man talade om *Wär Johan* och *Tyskas Jacob* och att de namnen skrevs i mantalslängden och att de därmed inte bara hade en adressfunktion i mantalslängderna?

1815 finns också två belägg då bara förnamn används: spannmålstorparen *Gabriel* och lotsen *Eric*.

1840 förekommer för första gången egentliga tillnamn i mantalslängden för Stubbans och Wärby. Det finns fyra belägg på namnkomplexet hemmansnamn + förnamn + speciellt tillnamn. Det är hemmanens huvudmän som nu i tillägg till hemmansnamn + förnamn har ett tillnamn, till exempel *Währ Johan Öfverström* från hemmanet Wärans och *Tyskas Erik Engberg* från hemmanet Tyskas. Men det är inte bara hemmanens huvudmän som nu har tillnamn, utan också obesuttna som till exempel spannmålstorparen *Joh. Malmström* som står med förnamn + speciellt tillnamn. 1840 finns också de första kvinnorna med: inhysningen *Greta Malmström* och inhysningen *Carolina Cajander*. Då vi ser på personernas samhälleliga ställning ser vi alltså att de självägande bönderna i mantalslängden antecknas med hemmansnamn + förnamn + speciellt tillnamn, medan de obesuttna männen och kvinnorna antecknas med förnamn + speciellt tillnamn. Några av de obesuttna männen antecknas också med bara ett tillnamn, vilket behandlas i följande stycke.

1840 förekommer också två belägg på att personerna nämns med bara ett speciellt tillnamn. Här är det till exempel frågan om sytningstorparen *Sarrolander* och inhysningen *Löfgren*. Här kan det vara frågan om det som redan nämndes i kapitlet om

tidigare forskning där Eva Railo (2020) i sin pro gradu-avhandling skriver om bruket av bara tillnamn då man tilltalar män. Enligt Railo har detta länge varit gångbart speciellt ute på landsbygden. Fortfarande idag finns det några män i byarna Stubbans och Wårby som tilltalas med bara sitt tillnamn. Som exempel kan nämnas en man vars namn är Lennart Svensson. Alla i byn kallar honom alltid bara Svensson. Enligt mina egna observationer håller det här bruket av enbart tillnamn att gå ur tiden. Bara för cirka tjugo år sedan var bruket av bara tillnamn då man tilltalar män betydligt vanligare, men nu håller det på att bli rätt ovanligt. Jag tror att det beror på att allt färre i byarna Stubbans och Wårby ägnar sig åt primära näringar, och unga människor och inflyttade har nya sätt att tilltala varandra.

1870 antecknas de flesta med förnamn + speciellt tillnamn. De vänsterställda hemmansnamnen har nu en klar adressfunktion och räknas inte längre till namnkomplexen. Nu kommer det också in två exempel av förnamn + patronymikon. Som tidigare nämnts följs tillnamnens utveckling med utgångspunkt i hushållens huvudmän och kvinnor, medan de övriga familjemedlemmarna identifieras genom dem. I mantalslängden för 1870 finns också de övriga familjemedlemmarna antecknade. De nämns bara med förnamn. Som exempel kan nämnas: bonden *Erik Frostell*, hustru *Maria* och spannmålstorparen *Johan Sacklén*, hustru *Henrika*. Här kan noteras att alla män i mantalslängden för 1870, oavsett samhällslig ställning, identifieras med samma typs namnkomplex. Om man tittar närmare på hur kvinnor identifieras i mantalslängden är det intressant att notera att alla gifta kvinnor identifieras genom hushållens huvudmän, med bara förnamn. Det är bara några änkor, inhysningar samt pigor som står med både förnamn och tillnamn. Till exempel: Sytningsänkan *Maria Tverin* och inhysningen *Maria From*.

I mantalslängden för 1900 är antalet namnkomplex med förnamn + speciellt tillnamn samt förnamn + patronymikon det samma som i mantalslängden för 1870, men här kan särskilt noteras att alla äldre ogifta barn, både pojkar och flickor nu nämns i samband med hushållens huvudmän, men bara med förnamn: Skeppare *Karl Sjölund* 37, hustru *Klara*. Barn. *Albert* 78. *Jenny* 80. *Anton* 82. 1-1. I mantalslängden för 1900 kommer det också in ett förnamn + ortnamn: pigan *Hilda Thors*.

I mantalslängden för 1930 är det fortfarande namnkomplexet förnamn + speciella tillnamn som dominerar och har ökat till 31. Det finns två förnamn + patronymikon

samt två förnamn + ortnamn. Här kan också noteras vilka kvinnor som står med fullständiga namn. Det är änkor, hushållerskor, tjänarinnor och dejour.

Vad gäller social variation kan konstateras att i den äldsta studerade mantalslängden för 1815 betecknas hemmanens huvudmän med hemmansnamn + förnamn, medan de obesuttna betecknas bara med förnamn. Men redan i mantalslängden för 1840 betecknas de obesuttna med förnamn + tillnamn eller bara ett speciellt tillnamn. Hemmanens huvudmän antecknas med hemmansnamn + förnamn + speciellt tillnamn.

I mantalslängden för 1870 verkar inte samhällelig ställning eller civilstånd ha någon skillnad vad gäller namnkomplexen för män. De flesta antecknas med förnamn + speciella tillnamn. De ogifta kvinnorna samt änkor antecknas också med förnamn + speciella tillnamn, medan alla hustrur nämns i samband med hushållens huvudmän med endast förnamn. I mantalslängden för 1900 antecknas också alla äldre barn som eventuellt uppnått skattepliktig ålder, både pojkar och flickor, i samband med hushållens huvudmän, med bara förnamn. Fortfarande år 1930 antecknas både gifta kvinnor och äldre barn endast med förnamn i samband med hushållens huvudmän.

Detta betyder att då tillnamnens struktur och utveckling studeras med mantalslängderna som huvudkällor är det ett mycket mansdominerat material.

6.3 Typologisk indelning

I detta kapitel kommer jag att behandla tillnamnens typologi. I kapitel 6.1 undersökte jag materialet utgående från vad namnen primärt betecknar, men nu kommer jag att granska stavelsestrukturen. Jag börjar med att skriva om hur man indelat namnen typologiskt i tidigare forskning. Därefter skriver jag allmänt om typologisk variation i svenskt tillnamnsskick. Sedan presenterar jag hur tillnamnen indelas typologiskt i hela mitt undersökningsmaterial. Till sist redogör jag för hur de speciella tillnamnen fördelar sig typologiskt under åren 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930 i Stubbans och Wärby. Jag gör också ett försök på att undersöka eventuell social variation vad gäller den typologiska indelningen av tillnamn.

6.3.1 Indelning av namnen i tidigare studier

I tidigare forskning har den typologiska indelningen varierat något. Blomqvist (1988:118) utgår från tre olika huvudgrupper: enkla eller enledade, sammansatta eller tvåledade och avledda namn. Detta är tydligen den traditionella modellen. Olav Panelius (1987:104) uppdelar namnen i endast två huvudtyper: enkla och sammansatta. Han räknar också avledda namn till den förra gruppen.

Jag kommer att indela namnen i enledade, tvåledade och avledda tillnamn. Med enledade tillnamn förstås enstaviga speciella tillnamn som *From*. Till denna grupp räknas också tillnamn av främmande ursprung som bildats av leder som inte blivit produktiva i svenskan (Blomqvist 1988:122), som *Mannila*. De tvåledade namnen består av speciella tillnamn vilkas senare leder vanligtvis också förekommer som fria morfem (jfr Blomqvist 1988:123), som *Bergqvist*. De tvåledade tillnamnen har ibland utsmyckats med kompositionsfogar som *-e-* eller *-en-*, till exempel *Lindeberg* (Blomqvist 1988:118). Jag kommer att undersöka om det finns den typens utsmyckningar i mitt material. De avledda tillnamnen är bildade med till exempel avledningssuffixen: *-ander*, *-ell*, *-in*, *-en*, *-ius*, som i svenskan är produktiva namnbildningssuffix (jfr Blomqvist 1988:124). Ett exempel av avledda tillnamn är *Frostell*.

Jag beskriver kort typologisk variation i svenskt tillnamnskick i Finland i tidigare forskning. Enligt Blomqvist finns det en hel del enledade namn bland de äldsta hemmansnamnen, till exempel *Brådd*. Däremot är de tvåledade hemmansnamnen i klar majoritet av de namn som är tagna i slutet av 1700-talet och 1800-talet. (Blomqvist 1988:120)

Många enstaviga namn är från början soldatnamn. Soldatnamnen var ofta enstaviga, t.ex. *Svärd*, men enligt Panelius är det de tvåledade soldatnamnen som är förhärskande under tiden efter stora ofreden fram till slutet av 1700-talet. (Panelius 1984:191)

De avledda namnen introducerades av prästerskapet och andra lärda vid tiden för reformationen. De hade hög status och spred sig så småningom också till andra samhällsklasser.

På 1600-talet när borgare började använda tillnamn förekom först enledade tillnamn, men så småningom tog de tvåledade överhanden. De namn som har blivit karakteristiska för det typiskt borgerliga namnbeståndet är tvåledade namn med naturbetecknande efterled, till exempel *Lindström* (Blomqvist 1988:120; Modéer 1964:126; Panelius 1984:191).

6.3.2 Stubbans och Wärby

I mitt material från byarna Stubbans och Wärby finns 45 olika speciella tillnamn och 3 olika ortnamn som tillnamn. Tabell 7 visar hur dessa fördelar sig typologiskt på enledade tillnamn, tvåledade tillnamn och avledda tillnamn.

Tabell 7: Den typologiska fördelningen av samtliga olika tillnamn i Stubbans och Wärby 1815-1930.

	enledade	tvåledade	avledda
STN	4	33	8
ORN	2	-	1
	6	33	9

Av tabell 7 framgår att det av de speciella tillnamnen är de tvåledade tillnamnen som är i klar majoritet. Av de 45 speciella tillnamn som antogs i Stubbans och Wärby 1815-1930 var 33 tvåledade. Det finns också 4 enledade och 8 avledda speciella tillnamn. Av de få ortnamnen som finns i materialet är två enledade och ett i kategorin avledda.

Då de speciella tillnamnen så starkt dominerar väljer jag att enbart redogöra för hur de fördelar sig på de olika namnbildningstyperna i de studerade mantalslängderna och lämnar alltså bort de få ortnamnen som finns i materialet. Detta visas med tabell 8.

Tabell 8: De speciella tillnamnens fördelning på de olika namnbildningstyperna under 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930.

	1815	1840	1870	1900	1930
ENLEDADE	-	1	1	-	2
TVÅLEDADE	-	5	9	11	21
AVLEDDA	-	3	4	3	2

Som det framgår av tabell 6 är de tvåledade speciella tillnamnen i flertal under alla tidsperioder. I Blomqvists forskning är det i kategorin speciella tillnamn också de tvåledade tillnamnen som är i flertal under alla perioder. Blomqvist förklarar detta fenomen dels med att det finns väldigt många möjligheter att bilda olika tvåledade namn och dels med att det antagligen var fråga om mode (Blomqvist 1988:128). 1840 utgör de tvåledade speciella tillnamnen cirka hälften av samtliga tillnamn, de ökar 1870 och 1900, och år 1930 är 21 av samtliga 25 speciella tillnamn tvåledade. Under alla perioder är det både besuttna och obesuttna som har tvåledade speciella tillnamn.

Enledade namn uppträder väldigt lite. I mantalslängden för 1840 finns ett enledat namn. Det är *Eva Svahn* som står utan titel eller yrkesbeteckning, men efter en inhysning. År 1870 är det också bara en som har ett enledat namn: inhysningen *Maria From*. 1900 finns inte ett enda sådant namn och 1930 två stycken. Dessa är tjänarinnan *Amalia Stålt* och tjänarinnan *Sylvi Oikari*. Det är intressant att notera att alla fyra som har enledade speciella tillnamn är kvinnor, inhysningar eller tjänarinnor. Två av namnen är antagligen gamla soldatnamn: *From* och *Stolt*.

Det finns något fler avledda speciella tillnamn än enledade speciella tillnamn. De avledda tillnamnen är ungefär lika många under alla tidsperioder. Det är dock intressant att notera att även om folkmängden ökar 1930 avtar antalet avledda speciella tillnamn.

Avledda namn togs först av präster och andra lärda, men rätt tidigt tog också andra samhällsklasser sådana namn.

I mantalslängden för 1840 finns tre avledda tillnamn: *Stor Gust. Tverin* bonden från Stubbans Storgård, sytningstorpren *Sarrolander* och inhysningen *Carolina Cajander*. Dessa namn bildas med avledningssuffixen *-in* och *-ander*. Enligt Blomqvist är det främst suffixen *-in* och *-én* som valdes då personer ur allmogemiljö i mitten av 1800-talet och senare antog avledda speciella tillnamn (Blomqvist 1988:210). Därmed är både *Sarrolander* och *Cajander* rätt ovanliga namn. 1870 finns fyra avledda speciella tillnamn i mantalslängden. Det är spannmålstorparna *Johan Sacklén* och *Fredrik Selenius* samt sockenskomakaren *Henrik Sahlstedt* och bonden *Erik Frostell*. Enligt Blomqvist hör de latiniserade namnen på *-us* till de äldsta avledda speciella tillnamnen och bars först och främst av prästsläkter. 1900 finns tre avledda speciella tillnamn med. Det är två bönder: *Gustav Tvärin* och *Karl Frostell* samt arbetaren *Gust. Halin*. I mantalslängden för 1930 är det bara två personer som har avledda speciella tillnamn. Det är bonden *Gustav Adolf Tverin* och inhysningen *Aarne Tanner*.

Det faktum att de avledda speciella tillnamnen minskar och nästan alla speciella tillnamn är tvåledade 1930 gör att jag, med stöd av Blomqvist, också tänker att orsakerna till att så många har tagit ett tvåledat speciellt tillnamn i byarna Stubbans och Wärby är att det finns många möjligheter att bilda tvåledade speciella tillnamn samt att det säkerligen också har att göra med mode.

Vad gäller den sociala variationen kan konstateras att det är både besuttna och obesuttna som har tvåledade speciella tillnamn samt avledda speciella tillnamn i byarna Stubbans och Wärby under alla tidsperioder. Däremot bärs alla de enledade namnen av obesuttna kvinnor.

Vad gäller både olika namnkomplex och den typologiska indelningen av speciella tillnamn är det inte stor skillnad på tillnamnen vare sig det är frågan om personer som är självägande bönder, torpare eller andra som bor och arbetar i byarna. Men trots att tillnamnsskicket är rätt jämlikt är det nog inte ett jämlikt samhälle som här skildras. I boken *Kyrkslätt förr och nu* från 1930 står i kapitlet om *Folket i Kyrkslätt* att man i grannsocknarna talade om ”Kyrkslätt högfärdorna” och menade då bönder av den gamla odalmanaaristokratin, alltså de självägande bönderna. Det står att det råder stor

klasskillnad mellan bonden och torparen och att ”Förr i tiden voro äktenskapliga förbindelser mellan dessa två samhällsklasser nästan otänkbara. Hade en ”bonddottrå” gift sig med en underklassare, var det merendels på grund av ”tvingande skäl”. Det står dock att 1930, då boken är skriven, har förhållandena förändrats. Bönderna 1930 beskrivs som benhårda, småsnåla, konservativa men mekaniskt knogande, med lite nöjda och karaktärsfasta (Kyrkslätt förr och nu 1930:109-110).

6.4 De tvåledade speciella tillnamnens efterleder

Då de tvåledade speciella tillnamnen utgör den största gruppen i det undersökta materialet skall jag i det här kapitlet gå in på dem lite närmare och se med hurdana efterleder namnen konstrueras. Jag börjar med att skriva allmänt om tvåledade tillnamns efterleder inom det svenska språkområdet. Sedan presenterar jag antalet olika efterleder i byarna Stubbans och Wårby 1815-1930 och visar hur de fördelar sig på de 33 olika tvåledade speciella tillnamnen. Till sist redogör jag för förekomsten av de olika efterlederna under olika tidsperioder.

6.4.1 Tvåledade tillnamns efterleder inom det svenska språkområdet

Enligt Modéer börjar på 1600-talet tvåledade borgerliga tillnamn med naturbetecknande efterled framträda i Sverige, till exempel *Lindström*. Dessa namn blir sedan karakteristiska för det typiskt borgerliga namnbeståndet i Sverige. Ofta har tillnamnen uppkommit så att man har valt en naturbetecknande efterled och till den fogat en förled som är en del av ett ortnamn, till exempel från *Almby* bildas *Almgren*. Vanliga efterleder är till exempel *-gren*, *-kvist*, *-blad*, *-ström*, *-blom*, *-berg*, *-lund*, *-mark*, *-dal*, *-holm* och *-vall*. Därtill har många namn bildats med efterleden *-man*, enligt tyska förebilder. Tillnamnen står i obestämd form och namnlederna är vanligen enstaviga, till exempel *-blom* inte *-blomma*. (Modéer 1964: 126-127)

När borgarna i Finland börjar ta tillnamn är de äldsta tvåledade efterleden *-man*. De har sin förebild i tyska borgarnamn. I Borgå förekommer på 1600-talet flera tyskar med sådana namn, till exempel *Stockman*. Svenska namn kan vara direkt översatta av tyska förnamn eller bildats till namnet på namntagarens hemort, till exempel *Boxman* har samband med bynamnet Box i Sibbo. Efter efterleden *-man* kommer efterleden *-berg*.

Även den kan ha haft förebilder i tyska släktnamn. Sedan kommer tvåledade borgerliga släktnamn med naturbetecknande efterled. Dessa namn anses vara helt svenska. Redan från slutet av 1600-talet och början av 1700-talet finns exempel från Borgå med efterlederna *-ström*, *-lund* och *-qvist*. Men det är särskilt på 1700-talet som allt fler efterleder tas i bruk då tvåledade namn bildas och också i Finland kommer en stor del att innehålla naturbetecknande efterleder. (Panelius 1987; Blomqvist 1993:155-156)

I Panelius forskning, vad gäller ordbildningsprincipen i tvåledade soldatnamn på 1700-talet i Östnyland, är de vanligaste efterlederna *-man* och *-berg*. Sedan följer *-ström*, *-gren* och *-qvist*. Han menar också att vad gäller efterlederna *-man* och *-berg* finns förebilderna i det tyska namnskicket. (Panelius 1987)

6.4.2 Stubbans och Wärby

Av de 33 olika tvåledade speciella tillnamnens efterleder i byarna Stubbans och Wärby är samtliga enstaviga.

I mantalslängderna för Stubbans och Wärby 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930 finns 33 olika tvåledade speciella tillnamn. Bland dem förekommer 12 olika efterleder. Efterlederna och fördelningen av det totala antalet olika namn på dem framgår av tabell 9.

Tabell 9: Efterlederna hos de olika tvåledade speciella tillnamnen i Stubbans och Wärby 1815-1930.

-ström	7	-holm	3	-qvist	2	-löf	1
-man	5	-lund	3	-gren	2	-bäck	1
-berg	5	-stedt	2	-blom	1	-hem	1

Av de 12 olika efterlederna hör de flesta till de vanligaste på det svenska språkområdet (Modéer 164:127). Av tabellen framgår att efterleden *-ström* med sina 7 belägg är vanligast i materialet från Stubbans och Wärby. De följande mest frekventa efterlederna med 5 belägg var är *-man* och *-berg*. Efterlederna *-holm* och *-lund* har tre belägg och efterlederna *-stedt*, *-qvist* och *-gren* har två belägg. Av de 12 olika efterlederna är *-blom*, *-bäck*, *-hem* och *-löf* engångsbelägg.

Av de 33 tillnamnen är 17 bildade med någon av efterlederna *-ström*, *-berg*, eller *-man*, vilket utgör ca 50 %. Att detta också är typiskt för andra områden i Svenskfinland visar Panelius (1987:104) undersökning från östra Nyland där dessa tre efterleder utgör 68 % av alla tvåledade namn.

Av bilaga 1 framgår vilka efterleder de speciella tvåledade tillnamnen har under de olika studerade tiderna.

1840 då de första egentliga tillnamnen kommer finns ett exempel på den äldsta efterledstypen med *-man* med eventuell tysk förebild. Det är *Lill Nämndemannen J.Sedman* huvudmannen från hemmanet Stubbans Lillgård. Också den näst äldsta typen med efterleden *-berg* finns representerad: *Tyskas Erik Engberg*. Av naturbetecknande efterleder är *-ström* ett av de äldsta. 1840 finns två tillnamn med efterleden *-ström*: sytningstorparen *Joh. Malmström* och *Währ Johan Öfverström*. Detta betyder att de flesta av de första tvåledade speciella tillnamnen i Stubbans och Wärby har efterleder som i jämförelse med tidigare forskning hör till de äldsta efterlederna.

1870 är det fortfarande många tillnamn med de äldsta efterlederna, men också flera andra av de senare vanligaste efterlederna kommer in, till exempel *-holm*: *Enholm*. Efterleden *-stedt* finns här också representerad med två belägg: *Sahlstedt* och *Wikstedt*. I Blomqvists avhandling finns bara ett belägg på efterleden *-stedt* (Blomqvist 1988:209). Dock är den tyskbördiga efterleden *-stedt* enligt Modéer en vanlig efterled då svenska, tvåledade släktnamn uppkommit (Modéer 1964:127).

1900 är efterlederna ungefär de samma som 1870, men 1930 ökar de olika efterlederna betydligt. Det finns belägg på alla olika efterleder som finns i materialet och särskilt tillnamn med efterleden *-berg* ökar i antal. Som tidigare konstaterats är de tre vanligaste efterlederna i hela materialet *-ström*, *-man* och *-berg*. Antalet belägg på efterlederna *-ström* och *-man* är rätt jämnt under alla perioder, medan *-berg* ökar

betydligt 1930. I mantalslängden för 1930 finns belägg på en ovanlig efterled som inte förekommer i Blomqvist material från Österbotten. Det är efterleden *-hem* i tillnamnet *Berghem*.

Förutom mantalslängderna för 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930, som har varit mina huvudkällor, har jag också bekantat mig med mantalslängderna för några av åren emellan dessa. I mantalslängden för 1830 finns ett mycket intressant tillnamn vad beträffar uppkomsten av tvåledade speciella tillnamn. I Wärans by, som den då heter, finns i samband med hemmanet Wärans spannmålstorparen *Värberg*. Det här är precis ett sådant namn som Modéer skriver om. Tillnamnet har en naturbetecknande efterled *-berg* som är fogad till en förled som är en del av ett ortnamn, i det här fallet hemmanet Wärans.

7 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Syftet med min pro gradu-avhandling har varit att beskriva det officiella tillnamnsskickets struktur och utveckling från 1815 till 1930 i byarna Stubbans och Wärby i södra Kyrkslätt. Då man indelar Nyland dialektologiskt i tre dialektområden, västra Nyland, mellersta Nyland och östra Nyland, befinner sig Stubbans och Wärby i det mellannyländska dialektområdet.

Materialet som jag har använt i min undersökning är hämtat från mantalslängderna i Kyrkslätt socken, närmare bestämt från mantalslängderna för byarna Stubbans och Wärby för åren 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930. Det totala antalet namn i materialet är 89, medan antalet olika namn är 54.

Vid tiden för min undersökning var Kyrkslätt en typisk bondesocken. I namnmaterialet finns en varierande grupp av landsbygdens folk, till exempel bönder, torpare, lanthandlare, sömmerskor, drängar och inhysingar.

Vid en indelning av namnen i olika kategorier enligt deras primära syftning delas namnen in i två huvudkategorier. Kategorierna är *primära tillnamn* och *sekundära tillnamn*. Med de primära tillnamnen avses namn som från början givits eller tagits för att identifiera en person, medan med de sekundära tillnamnen avses namn som först varit ortnamn och först senare övergått till att beteckna en person. De primära tillnamnen består av speciella tillnamn och patronymikon. De sekundära tillnamnen kan vara hemmansnamn, gårdsnamn och lägenhetsnamn men kallas i denna undersökning endast ortnamn.

Det är svårt att entydigt avgöra om ett namn är ett primärt eller ett sekundärt tillnamn. Ännu svårare är det att avgöra om ett ortnamn är ett hemmans-, gårds- eller lägenhetsnamn. För att kunna avgöra dylika frågor bör man känna till namnets och bärarens ursprung. Då detta skulle kräva omfattande genealogisk forskning stöder jag mig i detta arbete i många fall enbart på namnets form och antaganden och lämnar den genealogiska forskningen till fortsatta studier av ämnet.

Under tiden för undersökningen finns i byarna Stubbans och Wärby 6 patronymikon, 45 speciella tillnamn och 3 ortnamn. Då det är mantalslängderna från cirka vart trettionde år som undersökts, visade det sig i längden från 1840 komma in egentliga tillnamn. I

mantalslängden för 1815 finns framförställda hemmansnamn som till exempel Tyskas Jacob. Dessa kunde kanske räknas som ortnamn då Tyskas Jacob kommer från hemmanet Tyskas, men genom jämförelser med andra källor kan man anta att de inte är tillnamn utan bara har en kameral adressfunktion.

Då undersökningsperioden i Blomqvists avhandling är ungefär den samma som i detta arbete är det intressant att jämföra mina resultat med hennes. Man kan notera att då hon gör en fördelning av namnen i tillnamn kategorier finns det i hennes material ungefär lika många primära tillnamn som sekundära tillnamn (Blomqvist 1988:63).

I Dahlbergs undersökning är, i likhet med i denna undersökning, de flesta tillnamnen speciella tillnamn, men rusthållsnamn, hemmansnamn och torpnamn förekommer också (Dahlberg 1988:26).

Som det framgår av teoridelen är det främst i Österbotten och östra Nyland ortnamn använts som beteckning på personer. Det visar också Blomqvists och i viss mån Dahlbergs arbeten. Min egen undersökning handlar om tillnamn i Mellannyaaland, där situationen är annorlunda. Detta innebär att det ringa antalet ortnamn som övergått till att beteckna en person i min undersökning inte kan ses som överraskande.

Det samma visar Hallaskaris arbete från västra Nyland. Där är också de flesta tillnamnen speciella tillnamn och det finns bara några enstaka hemmansnamn. (Hallaskari 1995:93)

Då tillnamnen fördelas på tillnamnskategorierna 1815-1930, utgör de speciella tillnamnen från gruppen primära tillnamn över 80 procent av samtliga namn; detta gäller alla undersökta perioder, förutom 1815. Intressant nog är att i Blomqvists avhandling är det under den äldsta perioden, 1780-1810, det procentuellt förekommer flest speciella tillnamn, det vill säga 38 procent av samtliga olika tillnamn. Däremot är det under största delen av 1800-talet hemmansnamnen som är i en klar övervikt (Blomqvist 1988:65).

I hela materialet finns bara några få patronymikon. Att det här är mera regel än undantag i Finland visar både Blomqvists och Valtavuo-Pfeifers undersökningar (Blomqvist 1988:18; Valtavuo-Pfeifer 2000:68). De konstaterar att Svenskfinland har färre patronymikon som tillnamn än andra nordiska länder. I sitt arbete om släktnamn i

det finskspråkiga Finland konstaterar också Mikkonen (2013) att av de svenskspråkiga namn som gavs till finskspråkiga var patronymikonen inte så vanliga.

I materialet finns sju olika namnkomplex, det vill säga olika typs namn eller följd av namn med vilka personerna identifieras. Yrkesbeteckningar eller titlar som står före eller efter namnkomplexen har inte inkluderats i namnkomplexen, utan betraktas som appellativiska bestämningar. Dessa bestämningar beskriver ofta personernas samhälleliga ställning och har varit till stor nytta då social variation har undersökts i förhållande till namnkomplexen. Då tillnamnen uppdelades typologiskt i primära och sekundära tillnamn konstaterades att de vänsterställda hemmansnamnen mest sannolikt har en kameral adressfunktion. Trots detta kan inte den sekundära funktionen helt uteslutas, det vill säga att identifiera en person. Därmed räknas också vänsterställda hemmansnamn som en typ av namnkomplex.

De olika namnkomplexen är förnamn + patronymikon, förnamn + speciella tillnamn, förnamn + ortnamn, hemmansnamn + förnamn, hemmansnamn + förnamn + speciella förnamn, endast förnamn samt enbart ett speciellt tillnamn. 1815 antecknas de flesta med hemmansnamn + förnamn. 1840 antecknas hemmanens huvudmän med hemmansnamn + förnamn + speciellt förnamn och de andra med förnamn + speciellt tillnamn eller bara speciellt tillnamn. Från och med 1870 antecknas de flesta med förnamn + speciella tillnamn och denna grupp växer och dominerar sedan från år till år.

I Blomqvists material från Österbotten finns 25 olika typer av namnkomplex. Blomqvist har som huvudkällor för namnkomplexen haft mantalslängder, vigsellängder och födelselängder, men också då bara mantalslängderna studeras har Blomqvist hittat belägg på 20 olika typer av namnkomplex (Blomqvist 1988:94).

Den stora skillnaden i antal olika namnkomplex mellan Blomqvists och detta arbete kan kanske förklaras med det faktum att det finns ett stort antal olika sekundära tillnamn i Blomqvists arbete. Detta leder till namnkomplex som till exempel förnamn + lägenhetsnamn. I materialet för denna undersökning saknas också nästan totalt namnkomplex med tre olika tillnamn, som till exempel förnamn + patronymikon + speciella tillnamn.

Vad gäller den sociala variationen framgår det av materialet att från och med 1870 verkar inte samhällelig ställning eller civilstånd ha någon betydelse vad gäller

namnkomplexen för män. De flesta antecknas med förnamn + speciella tillnamn. Också de ogifta kvinnorna samt änkor antecknas med förnamn + speciella tillnamn, medan alla hustrur nämns med endast förnamn i samband med hushållens huvudmän. Från och med 1900 antecknas också äldre barn, både flickor och pojkar, med bara förnamn i samband med hushållens huvudmän.

Då tillnamnens stavelsestruktur behandlas indelas tillnamnen typologiskt i enledade, tvåledade och avledda tillnamn. Med enledade tillnamn avses enstaviga speciella tillnamn. Med tvåledade tillnamn avses speciella tillnamn vilkas senare leder också förekommer som fria morfem. De avledda tillnamnen är bildade av avledningssuffix som till exempel *-in*. I materialet finns 6 enledade, 33 tvåledade och 9 avledda tillnamn. I en närmare granskning av enbart de speciella tillnamnen i de studerade mantalslängderna under olika tider visar det sig att de tvåledade speciella tillnamnen är i flertal under alla tidsperioder. Trots en ökande folkmängd ökar inte antalet enledade och avledda speciella tillnamn.

Orsaken till de tvåledade speciella tillnamnens popularitet antas vara att det finns så många möjligheter att bilda tvåledade speciella tillnamn samt att det säkerligen också har att göra med mode.

Under alla tidsperioder är det både besuttna och obesuttna som har både tvåledade speciella tillnamn och avledda speciella tillnamn. Däremot bärs alla de enledade namnen av obesuttna kvinnor.

Vad gäller både namnkomplexen och den typologiska indelningen av speciella tillnamn är det inte stor skillnad på tillnamnen vare sig det är frågan om personer som är självägande bönder, torpare eller andra som bor och arbetar i byarna. Men trots att tillnamnsskicket är rätt jämlikt visar studier i folklivet i Kyrkslätt att samhället under den här tiden är långt ifrån jämlikt.

I Blomqvists material utgör de enledade tillnamnen den största gruppen fram till mitten av 1800-talet och därefter blir de tvåledade den största gruppen. Men då Blomqvist studerar bara de speciella tillnamnen som tagits i Österbotten är de också där i huvudsak tvåledade (Blomqvist 1988:238). Också i Panelius (1987) uppsats om Borgå, i östra Nyland, är de tvåledade tillnamnen vanligast. Rombergs (1990) uppsats visar att även så är fallet i västra Nyland under hela hennes undersökningsperiod. Till samma resultat

kommer också Hallaskari i västra Nyland, men det är intressant att notera att i Virkby är de tvåledade tillnamnens andel år 1900 82 procent, men 1930 har andelen tvåledade namn sjunkit till 65 procent på grund av att där ökar de avledda namnens popularitet då till 29 procent (Hallaskari 1995:94).

Då de tvåledade speciella tillnamnen utgör den största gruppen i undersökningen har deras konstruktion vad beträffar efterleden granskats lite närmare.

I materialet finns 33 olika tvåledade speciella tillnamn med 12 olika efterleder. Cirka 50 procent av efterlederna är bildade med efterlederna *-ström*, *-berg* eller *-man*. Både i Panelius artikel om tillnamn i Borgå samt i Blomqvists undersökning hör alla dessa efterleder till de mest frekventa (Panelius 1987; Blomqvist 1988:238). Då Blomqvist har undersökt de tio populäraste efterlederna i de svenska släktnamnen i Finland 1990, visar det sig att de tre populäraste är exakt de samma som i min undersökning (Blomqvist 1993:193).

Av de tre vanligaste efterlederna *-ström*, *-man* och *-berg* är antalet belägg på efterlederna *-ström* och *-man* rätt jämt under alla de studerade perioder, medan *-berg* ökar betydligt år 1930.

Att utreda ursprunget till tillnamnen i byarna Stubbans och Wärby lämnas till framtida studier. När och var har namnen bildats? Vilka har motiven och inspirationskällorna varit för att ta de olika tillnamnen? Den 23 december 1920 kom lagen om släktnamn. I framtiden skulle det också vara intressant att utreda i vilken grad den nya lagen förorsakat namnändringar i Kyrkslätt.

Det skulle också vara intressant att särskilt studera benämningen av kvinnor i mitt forskningsområde och eventuellt i hela Kyrkslätt. Hur antecknades kvinnorna i mantalslängderna och andra längder? När började de skrivas in med egna tillnamn? När började gifta kvinnor skrivas in med egna tillnamn och inte bara med förnamn efter mannens för- och tillnamn? Vilka kvinnor antecknas först med egna tillnamn? Då kvinnor fram till äktenskapslagen 1929 inte var tvungna att anta mannens släktnamn skulle det vara intressant att utreda i vilken grad de gifta kvinnorna i byarna Stubbans och Wärby ännu hade flicknamn fram till 1929.

KÄLLOR

A. Arkiv

Finlands Riksarkiv (RA), Helsingfors

Mantalslängder för byarna Stubbans och Wärans/Wärby i Kyrkslätt socken: 1815(ES2397), 1840(ES2401), 1870(ES 3917–3918), 1900(ES3951), 1930(U553), original och mikrofilmer. (Som tilläggsmaterial mantalslängderna för 1820, 1825, 1830, 1835 och 1850.)

B. Litteratur

Backman, Sigbritt & Ihrcke-Åberg, Ingall (2003). *Det gamla Kyrkslätt*. Kyrkslätt: Kyrksläotts hembygdsförening

Blomqvist, Marianne 1988. *Från tillnamn till släktnamn i österbottnisk allmogemiljö*. Arkiv för Svenska Österbotten 18. Akad. avh. Vasa.

Blomqvist, Marianne 1993. *Personnamnsboken*. Loimaa.

Brylla, Eva 2010. *Andersson, Pettersson, Lundström och... Beachman: Om nordiska efternamn i sin europeiska omgivning*. Namn och bygd [Internet]. 2010;98:1959–160. Tillgänglig vid: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-138999>

Clark, Gregor 2014. *The Son Also Rises: Surnames and the History of Social Mobility*. I serien The Princeton Economic History of the Western World.

Dahlberg, Margareta 1988. *Till det manliga tillnamnsskickets struktur och utveckling i Pernå socken 1736–1786*. Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet. (Otryckt)

Entzenberg, Sonja 2002. *Andersdotter, Pettersson, Lundström...* Om kvinnors antagande av släktnamn på Öland 1860–1920. I: Svante Lagman & Stig Örjan & Viivika Voodla (utg.). *Svenska språkets historia i Östersjöområdet*. Studier i svenska språkets historia 7, 157–165. Tartu: Tartu Ulikool.

FO = *Förvaltningshistorisk ordbok*, fattighjon, Svenska litteratursällskapet i Finland 2016, <http://fho.sls.fi/uppslagsord/5413/fattighjon/> (hämtad 2020-11-10)

Hallaskari, Satu 1995. *Släktnamnsskickets framväxt och utveckling i Virkby 1810-1930*. Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet

Höjer, Henrik 2003. *Från Lindberg till Beachman*. I *Forskning & Framsteg* 1/2003. Tillgänglig vid: <https://fof.se/tidning/2003/1/artikel/fran-lindberg-till-beachman>

Höjer, Henrik 2014. *Efternamnens sega struktur*. I *Forskning & Framsteg* 9/2014. Tillgänglig vid: <https://fof.se/artikel/efternamnens-sega-struktur>

Jutikkala, Eino 1963. *Bonden i Finland genom tiderna*. Helsingfors.

Karsten, T. E. 1939. *En blick på finländska dop- och släktnamn*, Helsingfors 1939 (Societas scientiarum Fennica. Årsbok 17B: 7).

- Kotro, Mia 2012. "Epäperinteisen päätöksen takana oli perinteinen ajatus": Mistä syistä miehet ovat vaihtaneet sukunimensä avioitumisen yhteydessä? Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet.
- Kyrkslätt hembygdsförening 1930. *Kyrkslätt förr och nu 1930*. Red. Algot Jansson. Helsingfors.
- Mikkonen, Pirjo 2013. "*Otti oikean sukunimen*": Vuosina 1850-1921 otettujen sukunimien taustat. Doktorsavhandling, Helsingfors universitet, 2013
- Modéer, Ivar. et al. 1964. Svenska personnamn: handbok för universitetsbruk och självstudier. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Nakari, Minna 2011. Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780-1930: Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet. Doktorsavhandling, Helsingfors universitet
- Nationalencyklopedin*, socioonomastik.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/socioonomastik> (hämtad 2020-11-08)
- Orrman, Eljas 1975. *Suomen asutuksen yleisluettelon opas. Generalregistret över bosättningen i Finland. En handledning*. Riksarkivets publikationer 7. Helsingfors. Tillgänglig vid: <http://www.genealogia.fi/hakem/sayr.htm>
- Paikkala, Sirkka 1995. *Från olika namnsystem till ett enhetligt släktnamnssystem i Finland*. I: *Slektsnamn i Norden* (NORNA-rapporter 58), red. K Kruken. Uppsala, s. 109–127. Tillgänglig vid:
<https://www.kotus.fi/files/1457/franolikanamnsystem.pdf>
- Paikkala, Sirkka 2004. Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921. Doktorsavhandling, Tampere
- Panelius, Olav 1984. *Östnyländska soldatnamn*. I: *Festskrift till Åke Granlund 28.4.1984*, s. 189–197. Studier i nordisk filologi 65. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 517.
- Panelius, Olav 1987. *Uppkomsten av tillnamn bland allmogen i Borgå socken i Finland*. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 5:1987, s. 91–107.
- Railo, Eva 2020. *Namn- och titelbruket i Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok*. Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet.
- Reuter, Mikael 2000. *Sytning*. I Reuters ruta 8/11 2000. Tillgänglig vid:
https://www.sprakinstitutet.fi/sv/publikationer/sprakspalter/reuters_rutor_1986_2013/2000/sytning
- Romberg Anneli 1990. *Släktnamn i Pojo 1782–1922*. Pro gradu-avhandling vid Helsingfors universitet. (Otryckt)
- Rosberg, J. E., & Uno A. Fleege 1901. Kyrkslätt socken: dess natur, utveckling och historia. Helsingfors
- SAOB = *Ordbok över svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien. Lund 1893–. www.saob.se
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 2015: Fjortonde upplagan. Utg. av Svenska Akademien. Stockholm. www.svenska.se

- SO = *Svensk ordbok: utgiven av Svenska Akademien*. 1. uppl. (2009). Stockholm: Norstedt. www.svenska.se
- Stormbom, Elina 2012. "Sukunimeni on kuin moottoripyöräjengiläiselle liivi – en luopuisi siitä mistään hinnasta": Nuorten naisten sukunimen valinta avioliiton yhteydessä. Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet
- Thors, Carl-Eric 1983. *Några ord om termen släktnamn och dess synonymer*. I: NORNA-rapporter 23, s 137-138
- Utterström, Gudrun 1976. *Tillnamn i den karolinska tidens Stockholm*, Umeå 1976 (Umeå studies in the humanities 11)
- Valtavuo-Pfeifer, Ritva 2000. *Svenska efternamnstyper i Finland*. I *Studia anthroponymica Scandinavica*. 2000(18), S. [65]-90

Bilaga 1. Tillnamn i Stubbans och Wärby.

Källor: Mantalslängderna för 1815, 1840, 1870, 1900 och 1930

	1815	1840	1870	1900	1930
1. Patronymikon					
Gabrielsson			+		
Henrikson					+
Johansson					+
Jonasson				+	
Mattsson			+		
Michelsson					+
2. Speciella tillnamn					
2.1 Enledade speciella tillnamn					
From			+		
Oikari					+
Stålt					+
Svahn		+			
2.2 Tvåledade speciella tillnamn					
Berghem					+

Bergman					+
Bergqvist			+	+	+
Björklöf					+
Ekström					+
Engberg			+	+	
Enholm			+		
Fagerholm					+
Fagerström					+
Finneman					+
Forsberg					+
Granlund					+
Halmberg					+
Lindberg					+
Lindholm					+
Lindström				+	
Ljungqvist					+
Löfgren		+		+	+
Malmström		+	+		

Nybäck					+
Nyström				+	+
Palmgren			+		
Sahlstedt			+	+	
Sandholm				+	
Sedman		+	+	+	
Sjöberg			+		+
Sjöblom					+
Sjölund				+	
Stenman				+	+
Weckström				+	
Westerlund					+
Wikstedt			+		+
Öfverström		+			
2.3 Avledda speciella tillnamn					
Cajander		+			
Frostell			+	+	
Halin				+	

Sacklen			+		
Sarrolander		+			
Selenius			+		
Tanner					+
Tverin		+	+	+	+
3. Ortnamn					
<i>3.1 Enledade ortnamn</i>					
Mannila					+
Rantala					+
<i>3.2 Avledda ortnamn</i>					
Thors				+	
4. Vänsterställda eventuella hemmansnamn/element					
Lill	+				
Stor	+				
Tyskas	+				
Wär	+				